MAJORANA'nın SIRRI

LEONARDO SCIASCIA

Çev. Abdulhalim Durma

Ey asil bilim insanları, çabalarınıza ölümden daha büyük bir şeyle karşılık veremem!

— Valiano Brancati,
Tutanaklar (27 Temmuz 1940)
Shakespeare ve Pirandello onun favorileriydi.

— Edoardo Amaldi,
Ettore Majorana hakkında biyografik not

I

Roma, 16/4/38, XVI

Sayın Beyefendi,

Talihsiz kardeşi, kayıp profesör hakkında sizinle görüşmek isteyen Doktor Salvatore Majorana'yı kabul etmenizi ve dinlemenizi rica ediyorum.

Son kanıtlar, Napoli ve çevresindeki manastırlarda, belki de tüm Güney ve Orta İtalya'da yeniden bir soruşturmayı gerekli kılıyor gibi görünüyor. Bunu yapmanızı yürekten rica ediyorum. Profesör Majorana, son yıllarda İtalyan biliminin önde gelen isimlerinden biriydi. Ve eğer, umulduğu gibi, onu kurtarmak ve bilim dünyasına geri kazandırmak için çok geç değilse, bunu yapmak için hiçbir araçtan kaçınılmamalıdır.

En iyi dileklerimle ve mutlu Paskalya dileklerimle,

Saygılarımla, Giovanni Gentile

"Kraliyet Senatosu" başlıklı kağıda yazılmış ve zarfında "Senatör Gentile'den — Acil — Sayın Senatör Antonio Bocchini — S.M.'ye (Sue mani: kendi el yazısıyla)" ibaresi bulunan bu mektup, şüphesiz yazıldığı gün Polis Şefi Bocchini'nin elindeydi.

İki gün sonra Doktor Salvatore Majorana, Bocchini'nin ofisinin lobisinde kendini gösterdi. Bir görüşme talebi formu doldurdu ve "Ziyaretin amacı (belirtilecek)" başlığı altında şunları belirtti: "E. Majorana'nın kaybolmasıyla ilgili önemli delillere atıfta bulunarak." Senatör Giovanni Gentile'den Mektup.'

Belki de sert bir şekilde karşılandı. Davayı incelemek için zamanı olan Bocchini, muhtemelen deneyiminin ve eğitiminin dikte edeceği sonuca varmıştı: burada her zaman olduğu gibi iki tür delilik birleşmişti -kayıp kişinin deliliği ve ailesinin deliliği.

Bilimin, şiir gibi, deliliğin eşiğinde olduğu bilinir. Ve genç profesör bu eşiği aşmış ve denize veya Vezüv

Yanardağı'na atlamış ya da kendini öldürmenin daha da hayal ürünü bir yolunu seçmişti. Ve ailesi, ceset bulunamadığında veya ancak daha sonra, tesadüfen, tanınmaz halde bulunduğunda, her zaman olduğu gibi, onun hala hayatta olduğuna inanma deliliğine kapılmıştı.

Ve bu çılgınlık, sürekli olarak ortaya çıkıp kayıp kişiyi gördüklerini söyleyen, onu kesin işaretlerle teşhis eden (ki bu işaretler, ailenin endişeli, dizginsiz sorularıyla karşı karşıya kalana kadar oldukça belirsizdi) deliler tarafından beslenmeseydi, yavaş yavaş azalacaktı. Böylece Majorana ailesi de -kaçınılmaz olarak, herkes gibi- genç profesörün saklandığı bir manastır çözümüne varmıştı. Ve böylece ikna olduktan sonra, Bocchini muhtemelen Giovanni Gentile'yi ikna etmenin zor olmayacağını varsaymıştı; kendisi de bir filozoftu, ancak Polis Şefi onu böyle değerlendiremiyordu.

Napoli ve çevresindeki manastırların, Güney ve Orta İtalya'nın (ve neden Kuzey İtalya, Fransa, Avusturya, Bavyera ve Hırvatistan'ın da olmasın?) manastırlarının aranması yönündeki çağrı, Senatör Bocchini'nin tüm davayı cehenneme göndermesi için yeterli olurdu.

Ama Senatör Gentile de dikkate alınmalıydı. Ancak manastırlar söz konusu bile değildi. Kayıp adamın ailesi Vatikan'a, Papa'ya başvursun; bu tür yerlerden gelen dilekçeler, İtalyan Polisi'nden, İtalyan Devleti'nden gelen bir talepten kesinlikle daha etkili olurdu. Senatör Bocchini'nin yapmaya hazır olduğu en fazla şey, Doktor Salvatore Majorana'nın kardeşinin intihar etmediğine inanmasına yol açan kanıtlar ve ipuçlarına dayanarak, daha kapsamlı ve yenilenmiş soruşturmalar için emir vermekti.

Sayın Valinin sekreteri görüşmeyi özetledi ve uygulamaya koydu. Özetleme, tüm polis belgelerimizde olduğu gibi, ustaca yapılmış. Bize dilbilgisi, sözdizimi ve mantıksal olarak yanlış veya tutarsız görünen şey, aslında ipuçları, öneriler veya yalanlardan oluşan bir deyimdir. Dolayısıyla, önümüzdeki belgeden, hitaben yazıldığı Polis Departmanı'nın (Political Department?) ve Napoli ve Palermo Polis Merkezlerinin, en olası ve hızlı hipotezi onaylamaları gerektiği sonucuna varmak şüphesiz doğrudur: Profesör Ettore

Majorana intihar etmiştir. Yeniden başlatılan soruşturmanın sonucu aslında önceden bellidir:

Konu: Profesör Ettore Majorana'nın (intihar niyetiyle) ortadan kaybolması.

Profesör Ettore Majorana'nın kardeşi Bay Salvatore Majorana, 26 Mart'tan beri kayıp olan Profesör Majorana'nın aile tarafından bizzat incelenen yeni delillere işaret ediyor.

Polis (Napoli Merkez) ile işbirliği içinde Napoli ve Palermo'da soruşturmalar yapıldı, ancak sonuç alınamadı. Profesör Majorana, bıraktığı mektuplara göre intihar etme niyetiyle Napoli'den Palermo'ya gitmişti ve bu nedenle Palermo'da kaldığı varsayılıyordu.

Ancak bu hipotezin doğrulanması gerekiyor. Artık bu ihtimal göz ardı edilmelidir, çünkü dönüş bileti ‘Tirrenia’nın merkez ofisinde bulunmuştur ve dönüş yolculuğu sırasında geminin kabininde sabah 5'te hala uyurken görülmüştür. Dahası, Nisan ayının ilk günlerinde Napoli'de, Palazzo Reale ile Galleria arasında, Santa Lucia'dan gelirken, onu tanıyan ve hatta takım elbisesinin rengini fark edip tahmin eden bir hemşire tarafından görülmüş ve tanınmıştır.

Bunu göz önünde bulundurarak ve aile artık Profesör Majorana'nın Napoli'ye döndüğüne ikna olduğundan, onların adına Napoli ve ildeki otel kayıtlarının tekrar kontrol edilmesini (Majorana'nın ilk i harfi j olarak yazılmıştır: Majorana, bu nedenle isim daha önceki kontrollerde gözden kaçmış olabilir) ve -zaten fotoğrafına sahip olan- Napoli Polisi'nin aramayı yoğunlaştırmasını talep ediyoruz. Belki de 27 Mart ile bugünkü tarih arasında Napoli'de ateşli silah satın alınıp alınmadığına dair soruşturmalar yapılabilir.

Öncelikle dikkat çekici olan şu hatadır: 'Majorana'nın adındaki ilk i', burada zaten sadece bir 'i' var (ve bu, hatalara genellikle atfedilen önemi hak ediyor olabilir). Başka bir deyişle: bu çılgın ailenin hangi çılgın ayrıntılara odaklandığına bir bakın! Öte yandan, Majorana'nın takım elbisesinin rengine atıfta bulunarak 'fark etti' ifadesini takip eden 'tahmin etti' ifadesi bir hata veya yanlışlık olarak görülemez. Bu, hemşirenin ifadesinin bir değerlendirmesini açıkça ifade eder: fark ettiğini söylüyor ama aslında sadece tahmin etti. Dahası,

tüm iletişim şunu ima ediyor gibi görünüyor: yeniden soruşturma talep edenin, aile olduğunu unutmayın; profesörün intihar ettiğine ikna olduk -Tanrı bilir nasıl ve nerede. Ve tıpkı Ve tıpkı ilk başta hiçbir sonuca ulaşılamadığı gibi, bu nedenle, yenilenen soruşturmalardan da hiçbir sonuç çıkmayacak.

İletişim ağır ve sabırsızca karalanmış. İlk olarak leylak rengi kurşun kalemle: 'Acil -görüşün'. İkinci olarak yeşil mürekkeple: 'Polis Departmanına bildirin.

Sayın Ekselanslarının soruşturmaların yoğunlaştırılmasını istediğini'.

Bu iki kenar notu okunaksız bir şekilde baş harfleriyle imzalanmış. Üçüncüsü ise mavi mürekkeple yazılmış: 'Tamamlandı'. Üç renk muhtemelen hiyerarşik statüyü yansıtıyor: leylak rengi —o zamanlar rafine, eski moda inceliğin bir işaretiydi (Anatole France leylak rengi mürekkep kullanmıştı ve 1880 ile 1930 yılları arasında çoğu yazar, antika kitapçılarının kataloglarında 'mektup' olarak adlandırılan yazıları, ayinsel leylak rengi mürekkeple yazmıştı) — muhtemelen Bocchini'nin kendisi (söylentilere göre incelikli, geniş görüşlü bir zevk düşkünü). Yeşil üstlerinin özgünlüğüne kölece ve kabaca uymaya çalışanlar için —belki sekreteri. Ve son olarak okul defteri, bürokratik mavi —Siyaset Bilimi Dairesi başkanı mı?

Sayfanın arkasında, mürekkeple: 'Dr. Giorgi ile görüştüm, kendisi not aldı ve buna göre hareket ediyor. 23/4. Belgeler'.

Doktor Salvatore Majorana'nın Bocchini ile görüşmesinden sadece beş gün sonra, 'Eylemler' kelimesi davayı fiilen kapatıyor ve arşivlere kaldırıyor.

Daha sonra, 6 Ağustos 1938 tarihli, Roma'dan anonim bir iletişim, dosyaya giriyor (okuyan yetkilinin alt kısmına imza atılmış). Faşist Dönem yılının olmaması dikkat çekici; yetkilinin ciddi bir ihmali. Şöyle yazıyor: İtalyan karşıtı faaliyetlere bir kez daha atıfta bulunarak, fizik ve özellikle radyo alanında eşsiz bir değere sahip olan, Marconi'nin icatlarını ulusal savunma amacıyla uygulayabilecek tek kişi olan Majorana'nın ortadan kaybolmasının, onu ortadan

kaldırmak için bir komplo sonucu olabileceği bazı çevrelerde öne sürülüyor[1].

Anonim muhabir -açıkça 'İtalyan karşıtı' faaliyetleri tespit etmede uzman- zamanının birkaç yıl ilerisindeydi ve bu tür durumlarda olduğu gibi ciddiye alınmamıştı. İngiltere ve Fransa'da bile muhtemelen bunu yapma konusunda bir isteksizlik olurdu. İtalyan polisine böyle bir hipotez o kadar çılgınca gelmiş olmalıydı ki, muhtemelen Majorana davasına son noktayı koymuştu.

Aslında İtalya'da Marconi'nin pratikte çalışır durumda bırakmış olabileceği ve (anlaşılmaya başlandığı gibi) başka hiçbir şeyin yokluğunda İtalya'yı neredeyse kaçınılmaz görünen savaşta yenilmez kılabilecek icatlar hakkında çok konuşuluyordu.

Bu söylentiler arasında en öne çıkanı şuydu:

Roma'dan bir ineği elektrikle öldürmek için bir deney olarak başlatılan bir 'Ölüm Işını' Addis Ababa yakınlarındaki bir açıklığa özel olarak yerleştirilmişti. Gerçekten de, bu olay, faşist rejim altındaki popüler inançların bir tür ansiklopedisi olan Vitaliano Brancati'nin Raffaele adlı komedisinde yer alıyor[2]:

---

1 Bu kısa mesaj, ortalama 'muhbirin' geçmişini ve entelektüel seviyesini tutarlı bir şekilde ortaya koyuyor. Majorana'nın kaybolmasının bir 'İtalyan karşıtı' casusluk komplosuyla bağlantılı olabileceği şüphesinin ortaya çıkmış olabileceği 'alanlar', yalnızca küçük bürokratlar, hademeler (anonim muhabirin muhtemelen bir temsilcisi olduğu), esnaf olabilirdi. Kesinlikle fizikçiler, diplomatlar veya yüksek rütbeli yetkililer ya da politikacılar değildi. Ve şüphenin ancak Domenica del Corriere'nin kaybolmayı duyurmasından sonra ve sadece bu popüler haftalık derginin okuyucuları arasında ortaya çıktığını hayal etmek kolaydır.

2 1907’de Sicilya’nın Pachino kentinde, edebiyatla iç içe bir ailede doğdu. Çocukluk yıllarını Modica’da geçirdi, ardından Catania’ya taşındı. Üniversitede Federico De Roberto üzerine tez yazarak 1929’da mezun oldu. İlk Yıllar: Gençliğinde faşist rejime yakın yazılar ve dramlar kaleme aldı (Fedor, Everest, Piave). Ancak 1934’ten sonra ideolojik bir kırılma yaşadı ve faşizmden uzaklaştı. Olgunluk Dönemi: 1941’de Gli anni perduti

'Etiyopya'da bir inek öldü.'
'Bir inek mi? Etiyopya'da mı? Bunun ne önemi var?'
'Neden öldü ve hangi sebepten öldüğünü bekleyip göreceğiz.'
'Peki neden öldü?'
'Görünüşe göre Marconi, Etiyopya'da yoluna çıkan her hayvanı ve her insanı acımasızca öldüren bir ölüm ışını denemiş.'
'Gerçekten mi? O zaman sorun yok!'

Ama bunların hepsi sadece bir söylentiydi. Ve Arturo Bocchini bunu biliyordu.

---

ile kendi özgün üslubunu buldu. Ardından Don Giovanni in Sicilia (1941), Il bell'Antonio (1949, Premio Bagutta ödülü) ve ölümünden sonra yayımlanan Paolo il caldo (1955) geldi. Kişisel Yaşam: 1942'de Anna Proclemer ile tanıştı, 1947'de evlendi ve bir kızları oldu. 1953'te ayrıldılar. 1954'te Torino'da geçirdiği ameliyat sırasında hayatını kaybetti. Luigi Zampa, Rossellini, Monicelli gibi yönetmenlerle çalıştı; eserleri birçok kez sinemaya uyarlandı. 1952'de La governante adlı oyunu sansüre uğradı, bunun üzerine "Ritorno alla censura" adlı polemik yazısını kaleme aldı.Brancati'nin komedi anlayışı, faşizm ve erotizmi iç içe ele almasıyla öne çıkar. Leonardo Sciascia'ya göre Brancati, bu iki alanı hem trajik hem komik yönleriyle işleyerek İtalya'nın bireysel özgürlükten yoksun toplumsal yapısını yansıttı. Onun komedilerinde, gündelik hayatın ironisi ve bireysel arzuların toplumsal baskılarla çatışması ön plandadır.

Raffaele, Brancati'nin yazdığı bir apologo teatrale (küçük alegorik oyun). İlk kez Botteghe Oscure dergisinde (1948) yayımlandı. Oyunun sonunda, "daha iyi bir dünya" beklentisini boşa çıkarmamaları için zafer kazananlara yönelik ciddi bir uyarı yer alıyor. Bağlam: Brancati, faşizmin çöküşünden sonra yeni düzenin ahlaki sorumluluklarını sorgularken bu eseri kaleme aldı. "Raffaele" onun satirik ama aynı zamanda etik ve politik kaygılarla dolu üretiminin bir parçası. Kısacası, "Raffaele" Brancati'nin savaş sonrası dönemde yazdığı, toplumsal ve politik sorumlulukları hicivle işleyen kısa bir tiyatro eseridir.

II

Hiçbir zaman yasayı ihlal etmemiş veya suçtan dolayı mahkemeye başvurmak zorunda kalmamış bir vatandaş; polisin yalnızca pasaport veya silah ruhsatı (avcılık için) verme gibi idari amaçlar için var olduğu bir dünyada yaşayan bir vatandaş; koşullar beklenmedik bir şekilde bu vatandaşı yasayla karşı karşıya getirdiğinde, onu yasanın kurumsal olarak neyi temsil ettiğini anlamaya zorladığında, bir hayal kırıklığı, rahatsızlık ve öfke duygusuna kapılır ve bundan şu kanaat doğar: kamu güvenliği, ondan elde ettiği faydalara rağmen, kendi sorumluluklarından, verimliliğinden ve ayırt etme yeteneğinden çok, insanın ara sıra suç işleme eğilimine daha fazla odaklanmıştır. Bu kanaatin, zamana ve ülkeye göre az ya da çok, bir miktar nesnelliği vardır.

Ancak kayıp bir kişi söz konusu olduğunda, onu bulmak isteyenlerin kaygısı ve endişesi tamamen öznel olabilir -ve bu nedenle haksız olabilir. Ve itiraf etmeliyim ki ben de belki İtalyan polisine, bana gevşek ve verimsiz görünen İtalyan polisinin Majorana'nın kaybolmasıyla ilgili soruşturmaları yürütme biçimine haksızlık ediyorum.

Ya da yürütmediler, bunun yerine ailenin yapmasına izin verdiler, kendilerini, 'iletişim'den anlaşıldığı gibi, 'işbirliği' ile sınırladılar -ve belli bir noktada, 'işbirliği' yapıyormuş gibi görünüyorlar. Haksızlık ediyorum, çünkü otuz yedi yıl sonra ben de Majorana'yı 'bulmak' istiyorum -ve onu 'bulmak' için elimde sadece bir avuç belge var ve Kamu Güvenliği Genel Müdürlüğü Arşivlerinde de adı geçen hakkında daha da az belge var.

Ve bu belgelerin incelenmesi, ailenin o zamanlar çok daha acı verici ve dramatik bir şekilde yaşadığı tüm kaygı, korku ve umutsuzluğu, polisin tüm hatalarını ve etkisizliğini yeniden canlandırıyor.

Yine de bir ölçüde diğerleri de haklıydı. Polis haklıydı. Bürokratik açıdan bakıldığında, dava açıktı -intihar niyetiyle kaybolma vakası. İki mektup vardı -biri ailesine, diğeri bir arkadaşına- bu niyeti açıkça belirtiyordu ve arkadaşına yazdığı mektupta, niyetin nasıl ve ne zaman gerçekleştirileceğini bile

belirtiyordu. Bu niyet 25 Mart'ta saat 23:00'te Napoli Körfezi'nde yerine getirilmediyse, bu, polis açısından, deneyim ve istatistiklere göre, daha sonra ve başka bir yerde yerine getirildiği anlamına geliyordu. Nerede ve ne zaman olduğunu bulmaya çalışmak tamamen zaman kaybı olurdu. Bu, önleme veya cezalandırma meselesi değildi; tek sorun cesedi bulmaktı. Açıkçası, ailenin bakış açısından böyle bir sorunun çözümü önemliydi. Pirandelvari bir şekilde, bu durum yavaş yavaş acı verici ve kabullenilmiş bir kesinliğe (zaman geçtikçe giderek daha da kabullenilmiş bir kesinliğe), cenaze törenlerine, ölüm ilanlarına, geleneksel yas gösterilerine, anıt ve anma törenlerine indirgendi. Ancak bu, polis ve genel olarak vergi mükellefi için pek önemli değildi. Ve Majorana intihar etmeyip saklanıyor olsa bile, sorun bir deliyi bulmaktan ibaretti. Bu nedenle, yalnızca tesadüfen ortaya çıkabilecek bir cesedi veya er ya da geç görülecek ve her halükarda (her zaman olduğu gibi, deneyim ve istatistiklere göre) ihbar edilecek bir deliyi bulmak için insanları seferber etmenin pek bir anlamı yoktu.

Majorana'nın ölmemiş olabileceği veya hâlâ hayattaysa deli olmayabileceği ihtimali söz konusu bile değildi ve düşünülemezdi -ve bu sadece polis için geçerli değildi. Bu durumda alternatifler ölüm ve delilik arasındaydı. Polisin bu alternatifleri göz ardı edip Ettore Majorana'yı canlı ve hâlâ aklı başında bir şekilde aramaya başlaması, ancak onların deliliğinin kesin bir işareti olurdu.

Ayrıca, o zamanlar hiçbir polis gücü -hele ki İtalyan polis gücü- Majorana'nın ortadan kaybolması için açık ve rasyonel bir nedenden şüphelenecek durumda değildi. Ve hiçbir polis gücü ona karşı harekete geçebilecek durumda değildi —çünkü söz konusu olan buydu: kaybolmayı seçmiş ve bu kayboluşun her hamlesini matematiksel bir hassasiyetle planlamış son derece zeki bir rakibe karşı bir oyun. Fermi daha sonra şöyle diyecekti: "Onun gibi bir zekayla, Majorana kaybolmaya karar verdikten sonra başarısız olamazdı."

Bunu yapmak için. Sadece gerçek bir dedektif böyle bir oyunu oynamayı kabul ederdi —örneğin Poe'nun öyküsünün sayfalarındaki Şövalye Charles Auguste Dupin.

Ama polis, ne kadar eski, ne kadar kötü olursa olsun ve ne kadar kötü olamazsa da...

Bu, Bergotte'un ‘A la recherche'deki doktorların doktoru Profesör Cottard'ı tanımlamasına benziyor: Adam bir geri zekalı. Bunun iyi bir doktor olmasını engellemediğini varsaysak bile, ki buna inanmakta tereddüt ediyorum, sanatçılar için, zeki insanlar için iyi bir doktor olmasını engelliyor. Sizin gibi insanların uygun doktorlara ihtiyacı var... Zeki insanların çektiği rahatsızlıkların onda dokuzu zekalarından kaynaklanıyor. En azından bu hastalığı anlayan bir doktora ihtiyaçları var. Cottard'ın sizi nasıl tedavi edebileceğini bekliyorsunuz? Sosların sindirim zorluğunu, mide rahatsızlığını hesaba katmış, ama Shakespeare okumanın etkisini hesaba katmamış.

… Karnınızın şiştiğini görecek; sizi muayene etmesine gerek yok, çünkü zaten gözlerinde görüyor. Bunu orada, gözlüklerinde yansımış olarak görebilirsiniz.

Proust, Cottard'ın aptal olduğunu düşünmedi -ben de polisin aptallıkla suçlanabileceğini ima etmek istemiyorum. Ancak zeki bir adamın trajedisinin, ortadan kaybolma arzusunun, güdülerinin bir polis müfettişinin gözlüklerinde, hatta Bocchini'nin gözlüklerinde bile, aptallık veya delilik dışında yansıyabileceğini hayal edemiyorum.

Gerisi sessizlik.

Eğer Mussolini, Ettore'nin annesinin bir "dilekçesi" ve Fermi'nin bir mektubuyla bilgilendirilip teşvik edilerek, gerçekten de Bocchini'den soruşturma dosyasını ve kapağındaki kalemi istediyse:

"Onun bulunmasını istiyorum";

Bocchini de buna daha mütevazı bir yazıyla şu yorumu eklerdi: "Cesetler bulunabilir -kaybolanlar yaşayanlardır"; eğer zorla alınmış olabileceği veya yurt dışına kaçmış olabileceği şüphesi varsa; eğer gizli servis olaya karışmışsa; eğer arama özellikle hızlı veya hatta ateşli bir şekilde yapılmışsa, tüm bunların tek kanıtı ailenin elinde Bayan Majorana'nın "dilekçesinin" ve Fermi'nin mektubunun kopyalarıdır. Ve "dilekçenin" Mussolini üzerinde bir etki

yaratmış olması mümkün -ancak Fermi'nin mektubu kesinlikle yaratmadı.

Şimdi 1938 yılının Temmuz ayının sonundayız. 14'ünde Irk Manifestosu yayınlanmıştı. Fermi kendini güvensiz hissediyor ve göç etme fikriyle oyalanıyordu. Rejim de onun hakkında oldukça zor durumdaydı. Meazzo bir futbolcu olarak[3] 'olağanüstü' olduğu gibi, Fermi de bir fizikçi olarak 'olağanüstü'ydü. Üstelik İtalyan bir akademisyendi ve hatta en genciydi. Bu çözülmesi veya kesilmesi gereken bir düğümdü. Fermi'nin Nobel Ödülü'nü alırken Roma selamını vermeyi unutup Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmesi ne büyük bir rahatlamaydı![4]

---

3 Giuseppe Meazza (23 Ağustos 1910, Milano – 21 Ağustos 1979), İtalyan futbolcudur. İtalyan futbolcular arasında efsanevi yeri olan Giuseppe Meazza, 1930'lu yıllarda oynadığı 361 maçta 243 gol atmıştır. Giuseppe Meazza dünya futbolunda yıldız olarak adlandırılan ilk oyunculardan biridir. Takımdaki diğer oyunculara göre farklı yaklaşımda bulunulması, ilk kişisel sponsoru olan futbolcu olması bu yıldız özelliklerindendir. Ayrıca bugün rastlanmayacak birçok özel durum Meazza için geçerlidir. Bazı maçlara 5 dakika kala stada gelmesi ve millî takımda sigara içmesine izin verilmesi gibi.

4 O dönemde İtalyan basınında Fermi'nin Roma selamını vermemesi ve bunun yerine İsveç Kralı ile el sıkışması hakkında sert yorumlar vardı. Faşist rejim altında yaşamamış olanların, Roma selamı vermek yerine dalgınlıkla el sıkışmanın vahim sonuçlarını hayal etmesi zor. İşte, yine Raffaele komedisinden, el sıkışmanın kaldırılmasının yol açtığı vahim ve çözümsüz sorunların bir anlatımı:

'Affedersiniz Federate, eğer Kral söylendiği gibi köyüme gelirse ve bana elini uzatırsa ne yapmalıyım?'

'Eğer elini uzatırsa? Gerçekten de bu ciddi bir değerlendirme gerektiren bir konu...'

Eğer elini uzatırsa... Bir dakika buraya gel. Kral olduğumu varsayalım.

'Ben kimim peki? Ne yapacağımı bilmek için soruyorum.'

'Sen kendinsin, siyasi sekreter... Adın ne?'

'Gorgoni.'

'Siyasi Sekreter Gorgoni. Selam ver bana. Sana selam vermeni söylüyorum!'

Bu nedenle, tam o anda Fermi'nin mektubu zamansızdı, ters etki yarattı. Ayrıca, yazılış biçimi de önemliydi —yazılış tarzı.

Konuyu bilen birinin bilmeyen birine söylediği sözler:
Hiç tereddüt etmeden şunu iddia ediyorum -ve bu abartı değil- karşılaştığım tüm İtalyan ve yabancı bilim insanları arasında Majorana, anlayışının derinliğiyle beni en çok etkileyen kişi oldu. Hem cesur hipotezler geliştirebilen hem de kendi çalışmalarını ve başkalarının çalışmalarını incelikle analiz edebilen, yetenekli bir mantıkçı ve yine de rakamların ve algoritmaların perdesinin fiziksel problemin gerçek özünü gizlemesine asla izin vermeyen derin bir matematikçi olan Ettore Majorana, en yüksek derecede tipik bir birinci sınıf teorisyeni oluşturan nadir niteliklerin birleşimine sahiptir...

Gereken şey göz önüne alındığında, şöyle demek daha iyi olurdu: 'Ettore Majorana'nın kim olduğunu gayet iyi biliyorsunuz...' Çünkü 1938'de İtalya'da hiç kimse Mussolini'nin bilmediği bir şey olduğundan şüphelenmeye hakkı yoktu. Emniyet Şefi'nin Hükümet Başkanı'na günlük

---

'Kralı selamlıyorum!'
'Hayır, hayır, hayır! Şöyle demelisin: Duce'yi selamlıyorum!'
'Ama sen Kralsın.'
'Bu seni ilgilendirmez. Şöyle demelisin: Duce'yi selamlıyorum!'
'Pekala. Öyle diyeceğim.'
'Kolunu kaldırarak orada dur. Elimizi uzatıyorum... Ama hayır, hayır, hayır!
Bak, yer değiştirelim. Ben senim. Ben Siyasi Sekreter Gorgoni'yim.'
Beni dikkatlice izle. Ve sen Kralsın. Hayır. Çok uzunsun. Git otur.
Buraya gel, Scamacca. Sen Kralsın. Hayır. Ben Kralım. Sen Siyasi Sekreter Gorgoni'sin.
'Neden Gorgoni olmak zorundayım? Kralın önünde kendim olmak istiyorum.
'Pekala. Kendin ol. Kolunu kaldır. Elimi şöyle uzatıyorum.
Kolunu biraz daha kaldır.'
'Ya Kral, Tanrı korusun, benimle el sıkışamayacak kadar gururlu olduğumu düşünürse ve küserek giderse?'
'Majesteleri İmparator Kral asla böyle düşünmez... Aslında bunların hepsi saçmalık. Olmayacak şeyler. Git otur. Kim böyle saçma sorunları uydurur ki?'

olarak yaptığı raporlardan birinde birkaç görüşmeden sonra her şeyin nasıl bittiğini hayal etmek zor değil.

Mussolini, Majorana'nın davası ve soruşturmanın hangi aşamaya geldiği hakkında bilgi almış olmalıydı. Ve Bocchini, çıkmaza girdiklerini söylemiş olmalıydı -hem polisin artık meseleyi çözmenin imkansızlığına razı olduğu hem de hem kendisinin hem de polisin Majorana'nın öldüğüne ikna olduğu anlamında. Ayrıca, kaybolma haberinin ardından yapılan normal soruşturmaların ardından, Giovanni Gentile'nin isteği üzerine[5], bu kez Duce'nin zekâsını ve titizliğini bildiği ve takdir ettiği siyasi polis tarafından daha yoğun soruşturmalar yapıldığını da söylemiş olurdu.

Mussolini tatmin olmadıysa, gerçekten daha fazla soruşturma yapılmasını emrettiyse, gerçekten "Onun bulunmasını istiyorum" dediyse, Bocchini bu kaprisini Duce'nin artan deliliğinin bir başka işareti olarak görürdü.

5 Giovanni Gentile, 20. yüzyıl İtalya'sının en tartışmalı filozoflarından biridir. "Faşizmin filozofu" olarak bilinir ve İtalya'daki eğitim sisteminde yaptığı reformlarla ülkenin kültürel hayatına damga vurmuştur. 1944'te Floransa'da partizanlar tarafından öldürülmesi, dönemin siyasi çatışmalarının sembolik bir olayıdır. Bugün Gentile, hem felsefi katkıları hem de faşizmle özdeşleşmiş rolü nedeniyle tartışmalı bir figürdür. Onu anlamak, yalnızca bir filozofun düşüncelerini değil, aynı zamanda İtalya'nın 20. yüzyıldaki siyasi ve kültürel dönüşümünü de anlamak demektir.

III

5 Ağustos 1906'da Catania'da doğdum. Geleneksel bir eğitim ile 1923'te okul bitirme sertifikamı aldım. Daha sonra son yılın başına kadar Roma'da düzenli bir inşaat mühendisliği kursuna devam ettim.

1928 yılında, kendimi tamamen bilime adamak isteğiyle Fizik Fakültesi'ne başvurdum ve kabul edildim. 1929 yılında ise teorik fizik alanında lisans derecesi aldım ve "Radyoaktif çekirdeklerin kuantum teorisi" başlıklı tezimi sundum. Bu tezim için Birinci Sınıf Flonours derecesi ve takdir belgesi aldım.

Sonraki yıllarda Roma'daki Fizik Enstitüsü'ne serbest olarak devam ettim, bilimsel faaliyetlere katıldım ve çeşitli teorik araştırmalar yürüttüm.

Sayın Profesör Enrico Fermi'nin kesintisiz, bilgili ve canlandırıcı rehberliğinden faydalandım.

Ettore Majorana bu ‘eğitim kariyerim üzerine notlar’ı 1932'de yazdı; açıkça bürokratik amaçlarla ve büyük olasılıkla Fermi'nin teşvikiyle Almanya ve Danimarka'ya bir gezi yapabilmesi için Ulusal Araştırma Konseyi'nden bir hibe talebine eşlik etmesi amacıyla.

Ve bürokratik açıdan yararsız olan kayıtsızlık göz ardı edilmemelidir; araştırma konularına (herkesin ayrıntılı olarak listeleyeceği "çeşitli türlerde") ve "serbestçe" katıldığı kurslara atıfta bulunur; bu da daha sonra Fermi'nin "kesintisiz, bilgili ve canlandırıcı rehberliğine" yaptığı atıfla bir nebze çelişmektedir.

Satır aralarında belirli bir kısıtlama, bir zorunluluk hissedilir -sanki arkadaşlarının baskısına ve ilgisine boyun eğmeye, başkalarının yaptığı veya ondan beklediği gibi yapmaya zorlanmış gibi. Aslında uyumsuz birinin uyum sağlama ihtiyacı.

Esasen Majorana gerçekten de Roma'daki Fizik Enstitüsü'ne "özgürce" gitti. Fermi de onun rehberi değildi. Amaldi şöyle bildiriyor:

1927-28 kışında Emilio Segre, Fermi'nin etrafında yeni oluşan grupta sık sık Ettore Majorana'nın olağanüstü yeteneklerinden bahsetti. Aynı zamanda, fizik eğitiminin bilimsel hedeflerine ve spekülatif yeteneğine inşaat mühendisliği eğitiminden daha uygun olacağını belirterek Majorana'yı kendi örneğini izlemeye ikna etmeye çalışıyordu. Fizik alanına geçiş, 1928 yılının başlarında Fermi ile yaptığı bir görüşmenin ardından gerçekleşti; bu görüşmenin anlatımı, Ettore Majorana'nın kişiliğinin bazı yönleri hakkında oldukça doğru bir fikir veriyor: Via Panisperna'daki Fizik Enstitüsü'ne geldi ve Fermi'nin çalışma odasına götürüldü; orada Rosetti de bulunuyordu. Onu ilk o zaman gördüm. Genel izlenim, utangaç, neredeyse tereddütlü bir yürüyüşe sahip ufak tefek bir genç adamdı. Yaklaştığında, saçlarının yoğun siyahlığı, esmer teni, oldukça çukur yanakları ve son derece canlı, parlak gözleri dikkat çekiyordu -genel olarak tipik bir Sarazen[6] (Giuseppe Antonio Borgese'nin fotoğraflarına benziyordu, onun da Sarazen'e benzediği söylenirdi). O sırada Fermi, istatistiksel model üzerinde çalışıyordu. Bu model, daha sonra Thomas-Fermi-Modeli adını aldı.

---

6 “Sarazen” imgesi Avrupa edebiyatında ve tarihsel söyleminde çift yönlü bir anlam taşır: Olumsuz çağrışımlar: Orta Çağ’da Hristiyan Avrupa için “Sarazen” çoğu zaman düşman, yani Müslüman savaşçıların adıydı. Haçlı Seferleri kroniklerinde bu kelime, “öteki”ni, tehditkâr ve yabancı olanı işaret ederdi. Bazı ülkelerde bu imge, barbarlık, vahşilik veya dinsel sapkınlıkla özdeşleştirilerek olumsuz bir niteleme olarak kullanıldı. Özellikle Fransız ve İngiliz metinlerinde “Sarazen” kelimesi, düşman figürünü temsil eden bir stereotip haline geldi. Nötr/estetik kullanımlar: Rönesans ve sonrasında ise kelime, daha çok egzotik ve “Doğulu” görünümü betimleyen bir edebi metafora dönüştü. İtalya’da ve Akdeniz çevresinde, “Sarazen” bazen olumsuz değil, daha çok farklılık ve yoğunluk imgesi olarak kullanıldı. Çifte anlam: Yani bir yandan “tehditkâr öteki” olarak olumsuz bir çağrışım taşırken, öte yandan “egzotik, canlı, farklı” görünümü betimleyen bir estetik metafor olarak da işlev gördü. Bu çift yönlü kullanım, Avrupa’nın İslam dünyasıyla tarihsel ilişkilerinin hem çatışmalı hem de hayranlık dolu yanlarını yansıtır.

Majorana ile konuşma hemen Enstitüdeki güncel araştırmalara döndü ve Fermi, modelin genel hatlarını kısaca anlattı ve Majorana'ya konuyla ilgili son çalışmalarından bazı alıntılar gösterdi; özellikle de sözde Evrensel Fermi Pseudo-Potansiyelinin sayısal değerlerini ortaya koyduğu tabloyu.

Majorana dikkatle dinledi ve birkaç soru sorduktan sonra düşüncelerini veya niyetlerini belli etmeden ayrıldı. Ertesi gün, öğleden sonra Enstitüye döndü, doğrudan Fermi'nin çalışma odasına gitti ve daha fazla uzatmadan, önceki gün birkaç saniye gözlerinin önünde olan tabloyu görmek istedi.

Ona verildiğinde cebinden bir kağıt parçası çıkardı. Üzerinde benzer bir tablo yazılıydı, belli ki son 24 saat içinde kendisi tarafından çizilmişti ve Segre'nin hatırladığı kadarıyla, ikinci dereceden doğrusal olmayan Thomas Fermi denklemini bir Riccati denklemine dönüştürmüştü ve daha sonra bunu sayısal olarak entegre etmişti.

İki tabloyu karşılaştırdı ve mükemmel bir uyum içinde olduklarını görünce, Fermi'nin tablosunun doğru olduğunu ilan etti.

Son yirmi dört saat içinde (bir kısmı uyuyarak geçmiş olmalı) üzerinde çalıştığı tablonun doğruluğunu kontrol etmeye gelmemişti, ancak Fermi'nin tabloyu hazırlamak için kaç gün harcadığını kim bilir.

Thomas-Fermi denkleminin bir Riccati denklemine dönüştürülmesine gelince, bunun ona kendiliğinden mi, sürpriz bir şekilde mi geldiğini, yoksa önceden düşünülmüş mü olduğunu söyleyemeyiz. Her neyse, Fermi sınavı geçmişti ve Majorana Fizik bölümüne geçerek Via Panisperna'daki Enstitüye düzenli olarak katılmaya başladı —mezun olana kadar, sonrasında ise çok daha az.

Ancak Fermi ile olan ilişkisi muhtemelen ilk karşılaşmalarında kurulduğu gibi kaldı —sadece eşit şartlarda değil (Segre, Roma'da Majorana'dan başka kimsenin Fermi'ye karşı koyamayacağını söyleyecekti), aynı zamanda mesafeli, eleştirel ve tartışmalıydı.

Fermi ve grubunda Majorana'da bir yabancılaşma duygusu uyandıran bir şey vardı, hatta zaman zaman

düşmanlığa çok yakın bir şüphe bile vardı. Ve Fermi'nin kendisi de Majorana'nın yanında belli bir huzursuzluk hissetmekten kaçınamazdı. Son derece karmaşık hesaplamalar —Fermi kara tahtada veya bir kağıt parçasında hesap cetveliyle, Majorana ise rakibine sırtını dönerek ve Fermi "hazır" dediğinde çözümünü vererek zihinsel olarak hesaplamalar yapıyordu —aslında gizli, bilinçsiz düşmanlıklarına serbest bir alan sağlamanın bir yoluydu. Biraz çocukça bir yöntemdi— ama zaten ikisi de neredeyse çocuktu.

Tüm "iyi" Sicilyalılar gibi, en iyi Sicilyalılar gibi, Majorana da bir gruba dahil olmayı, ortak ilişkiler kurmayı ve başkalarıyla bağlantılı olmayı sevmiyordu (en kötü Sicilyalılar "gruplara", Mafya çetelerine ihtiyaç duyar). Ayrıca, onunla "Panisperna Yolu Çocukları"[7] arasında temel bir fark vardı:

---

7 ‘Panisperna Yolu Çocukları’, 1930’larda Roma’da bir araya gelen genç bilim insanları grubudur. Enrico Fermi’nin liderliğinde çalışmış ve 1934’te “yavaş nötronlar” keşfiyle nükleer reaktörlerin ve atom bombasının yolunu açmışlardır. Grubun üyeleri şunlardı: Enrico Fermi – Fizikçi, grubun lideri. Daha sonra Nobel ödülü aldı. Edoardo Amaldi – Fizikçi, Avrupa’da CERN’in kuruluşunda önemli rol oynadı. Oscar D’Agostino – Kimyager, grubun tek fizik dışı üyesi. Ettore Majorana – Fizikçi, kuantum mekaniğinde “Majorana fermiyonları” kavramını geliştirdi; gizemli kayboluşuyla da bilinir. Bruno Pontecorvo – Fizikçi, nükleer fizik ve nötrino çalışmalarıyla tanındı. Franco Rasetti – Fizikçi, daha sonra Kanada’da paleontolojiye yöneldi. Emilio Segrè – Fizikçi, antiprotonun keşfine katkıda bulundu ve Nobel ödülü aldı. 1934’te yavaş nötronların keşfi: Nötronların hızının düşürülmesiyle atom çekirdeği tarafından daha kolay yakalanabileceği fark edildi. Bu buluş, nükleer zincir reaksiyonlarının temelini oluşturdu. Bu keşif, nükleer reaktörlerin geliştirilmesine ve dolayısıyla ilk atom bombasının yapılmasına giden yolu açtı. Grup, modern grup teorisi ve kuantum mekaniği uygulamalarını deneysel fizik ile birleştiren öncü bir ekipti. Panisperna Yolu Çocukları, İtalya’nın Roma Üniversitesi Fizik Enstitüsü’nde (Via Panisperna sokağında) çalıştıkları için bu adla anıldılar. Çalışmaları, 20. yüzyılın en kritik bilimsel dönüm noktalarından biri olarak kabul edilir.

Fermi ve "Çocuklar"ın aradığı şeyi o bulmuştu. Fermi için bilim bir irade eylemiydi, onun için ise doğaldı. Onlar onu sevdiler ve ona ulaşmak ve ona sahip olmak istediler. Majorana belki de bilimi sevmiyordu bile —bu onun bir parçasıydı. Fermi ve grubu için bilim, sürpriz yapmak, açığa çıkarmak, ortaya çıkarmak için kendilerinin dışında bir sırdı. Oysa Majorana için bilim, kendi içinde, varlığının özünde, ancak hayattan kaçınarak, hayattan vazgeçerek kaçınılabilecek bir sırdı.

Majorana gibi erken gelişmiş bir dahi için hayatın, —zamanın, başarının aşılmaz bir boyutu vardır[8]. Önceden

---

Grubun üyeleri daha sonra dünyanın farklı yerlerine dağıldı; bazıları ABD'ye göç ederek Manhattan Projesi'ne dolaylı katkı sağladı. Bu grup, yalnızca bilimsel değil, aynı zamanda entelektüel bir dostluk ve gençlik hareketi olarak da görülür. İtalya'nın siyasi çalkantıları içinde, bilime adanmış bir kuşağın sembolü olmuşlardır. Ettore Majorana'nın gizemli kayboluşu ve Pontecorvo'nun Sovyetler'e geçişi gibi olaylar, grubun hikâyesine dramatik bir boyut katmıştır. Kısacası, Panisperna Yolu Çocukları modern nükleer çağın kapılarını açan genç bilim insanları grubudur. Onların keşifleri, hem bilimsel ilerleme hem de insanlık tarihinin en tartışmalı teknolojilerinden biri olan nükleer enerjinin doğuşunu mümkün kıldı.

8 Son zamanlardaki makalelerde Majorana'nın erken gelişmişliği hakkında çok şey söylendi. Amaldi de sık sık atıfta bulunduğum Nota biografica'sında bundan bahsediyor (Accademia Nazionale dei Lincei, tarafından yayınlanan La vita e l'opera di Ettore Majorana'da yer almaktadır. Roma, 1966). Diğer çocuklar ziyaretçilerin yararına şiirler okumaya zorlanırken, küçük Ettore'ye iki üç basamaklı sayıyı çarpmak, karekök ve küp köklerini almak gibi işlemler verilmekteydi. Henüz üç yaşındayken, sayıları okumayı bile öğrenmeden önce: "Küçük Ettore'den bir işlem yapması istendiğinde, sanki kendini izole etmek istiyormuş gibi masanın altına sürünür ve birkaç dakika sonra oradan cevabı verirdi." Masanın altında konsantre olmak için ve tüm çocuklar gibi halk önünde utangaç olduğu için. Ve belki de bu çocuksu utangaçlığın bir kısmı, araştırmasının sonuçlarını iletme konusundaki

belirlenmiş, geri alınamaz bir boyut. Eserin tamamlanması ve mükemmelliğinin elde edildiği tam o anda; bir sırrın tamamen açığa çıktığı, bir gizemin ortaya çıktığı o anda - bilim insanı, yazar, sanatçı için bilgi veya güzellik alanında- o anda geriye kalan tek şey ölümdür. Ve erken gelişmiş dahi doğayla 'bir', yaşamla 'bir' olduğu için, doğa ve yaşam zihniyle 'bir' olduğu için, bunu bilmeden biliyor." Onun için çalışmaları bu önseziyle, bu korkuyla iç içe geçmiş durumda. Zamanla, kendi zaman boyutuyla, yıllarıyla hile ve gecikmelerle oynuyor. Kendini çalışmadan kurtarmaya çalışıyor; bir kez bittiğinde hayatının da sonu olan çalışmadan. Hayatını bitiriyor. Örneğin Stendhal'ı ele alalım. Onunki, uzun süre geciktirilmiş bir erken olgunluk örneğidir. Mümkün. Ayrıca, kitapları yayınlanma zamanlarına ve çağdaş kurguya göre erken olgunluk gösterdiği için çifte erken olgunluk vakası da söz konusu. Stendhal bu ikinci erken olgunluğun farkında. Hissettiği ve korktuğu diğerinden ise her ne pahasına olursa olsun kaçmaya çalışıyor. Zaman kaybediyor. Mesleki ve dünyevi hırslarını büyük bir gösteriye dönüştürüyor. Gizleniyor. Kılık değiştiriyor. İntihal ve takma adlara başvuruyor (aynı korkunun iki yönü). Ve bir noktaya kadar paçayı kurtarıyor. De I’amour'a kadar, diyebiliriz[9].

---

isteksizliğine hala yansıyordu.

9 De l’amour, aşkın psikolojik boyutunu sistematik biçimde ele alan ilk modern metinlerden biri kabul edilir. Hem edebiyat hem de psikoloji alanında, aşkın doğasına dair sonraki tartışmalara yön vermiştir. 1822’de Fransa’da yayımlanmış olan bu eser, aşkın psikolojisini ve felsefesini irdeleyen bir deneme türündedir. Romantik aşkın doğası, aşık olma süreci, duyguların dönüşümü. Stendhal bu eserde “kristalleşme” kavramını ortaya koyar. Bu, sevgilinin idealize edilmesi sürecini anlatır; yani aşık olan kişi, sevdiğini zihninde mükemmelleştirir. Stendhal, bu kitabı Milano’daki sürgün yıllarında, İtalyan aristokrat Metilde Viscontini Dembowski’ye karşı yaşadığı karşılıksız aşkın etkisiyle kaleme almıştır. Roman değil, daha çok bilimsel ve felsefi bir çözümleme. Aşkı “nadir bir tür delilik” olarak tanımlar.

Ama bu kitabı yazdığında, bu hilekarlığı sürdürme şansının pek kalmadığı açıkça görülüyor. Birkaç yıl daha dayanıyor ve sonra birdenbire "her şeyi" yazmak zorunda kalıyor. Artık erteleyemez, "Ben ben değilim" demenin de bir faydası yok. Alışkanlıktanmış gibi böyle söylemeye devam ediyor. Ama Henri Brulard'ın tam işlevi, Henri Beyle'i teslim etmek, onu ölüme mahkum etmek, çocukluk ve gençlik arasında, Devrim zamanındaki Grenoble ile Napolyon Seferi zamanındaki Milano arasında, yani kendisine çalışması için ayrılan ve mümkün olduğunca geciktirmeyi, kaçmayı başardığı dönemdeki halini seçmektir. Ve işte bu uyumsuzluktan, olgunluğa kadar ertelenmiş bu erken gelişmişlikten, bu yaşam çekirdeğinden dolayı cam altında bozulmadan ve mükemmel bir şekilde korunmuş olan bu yaşam dönemi, başka bir döneme baskı yapıp patlak veriyor ve Stendhal'in her sayfası cazibesini buradan alıyor.

Ve şunu da ekleyebilirim ki, benim için onun erken olgunluğunun, 'gecikmiş' erken olgunluğunun açık bir işareti, sahip olduğu zihin türüydü -kendi türünün zihni diyebiliriz, çünkü Giorgione, Pascal, Mozart gibi diğer erken olgunlaşmış varlıkların zihniyle aynıdır, sadece daha ünlü olanları saymak gerekirse. Matematiksel bir zihin, müzikal bir zihin. 'Hesaplayan' bir zihin[10].

---

10 Stendhal'in biyografisinde ve eserlerinde başka işaretler de bulunabilir, ancak burada rastgele seçilmiş birkaç tanesi şunlardır: Stendhal, en genç yaşlarından itibaren olacağı yazar olduğunu biliyordu. Davranışı, daha sonra gerçekleştireceği işlere dayanmasaydı, ancak megalomanik, eksantrik, deliliğe varacak kadar tuhaf olarak tanımlanabilirdi. Söyleyecek çok şeyi olduğunu biliyor. Ve zamanını kasten ve bilinçli olarak boşa harcıyor - nedenini tam olarak bilmese bile, zaman kaybını söyleyecek çok şeyinin olmasıyla açıklayabileceğini düşünse bile (Günlük, 1804: 'Yazmaya çok ihtiyacım var, neden hiçbir şey yazmıyorum'). Grafomanisi böylece, zamanın kısalığıyla tehdit edildiğini hissettiği bir hayatı mekânda uzatmanın bir yolu, mevcut olan her alanda 'yaşam izleri' bırakmanın bir yolu (Milano'daki Bucci Vakfı'ndaki nesneler

Stendhal'in yanı sıra, Evariste Galois da aynı olgunun bir başka örneğidir[11]. Tıpkı Stendhal'in zamanı 'boşa harcamak' için elinden gelen her şeyi yapması gibi, Galois de yirmi yaşında, ölümcül olacağını 'bildiği' düellodan önceki geceyi, ateşli bir beklenti içinde, arkadaşı Chevallier'e yazdığı bir mektupta hayatının eserini, hayatıyla 'bir bütün' olan eserini -işlemsel gruplar teorisini- özetleyerek geçirir.

Stendhal gibi Majorana da başarması gerekeni, başarmaktan kaçınamayacağı şeyi başarmaktan kaçınmaya çalışır. Doğrudan ve dolaylı olarak, kışkırtmaları ve örnekleriyle, onu bazı şeyleri başarmaya zorlayanlar Fermi ve 'Panisperna Yolu Çocukları'dır. Ama bunu neredeyse bir şaka, bir bahis gibi yapıyor. Hafifçe, ironik bir şekilde. Arkadaşlar arasında bir partide akrobat, hokkabaz gibi davranan ama alkışlanır alkışlanmaz geri çekilen, "bunda zor bir şey yok, herkes yapabilir" diyerek kendini mazur gören biri gibi. Her keşfinde, her vahiyinde belirsiz bir şekilde ölümün yaklaştığını ve 'o' keşiften, doğanın gizemlerinden birinin vahiyinden sonra (ki bu onun özel görevidir) ölümün onu beklediğini hisseder. Bir bitki gibi, bir arı gibi doğayla 'bir' halindedir; ancak bunlardan farklı olarak, dar da olsa bir oyun alanı vardır; kıvrılıp bükülebileceği, ne kadar boşuna olursa olsun bir çıkış yolu, bir kaçış yolu arayabileceği bir alan.

---

arasında en dokunaklısı, astarı tamamen yazılarla kaplı olan pudra veya tütün kutusudur). Ve onun kriptografisi, bu tür işaretleri gizleyerek açık hale getirme, gizleme ve belirsizlik yoluyla onları daha ilginç ve anlamlı kılma hilesidir. Ve ikisi birlikte -grafomani ve kriptografi- sırasıyla çocukluk ve ergenliğe, yazının keşfine, içselleştirilmesine ve yeniden icat edilmesine aittir. Ve ergenler her zaman gizli bir yazıya çekilirler.

11 Évariste Galois (25 Ekim 1811-31 Mayıs 1832), Fransız matematikçi ve siyasi aktivist. Henüz gençlik yıllarındayken, bir polinomun radikaller tarafından çözülebilmesi için gerekli ve yeterli bir durumu belirleyebildi ve böylece 350 yıldır açık olan bir problemi çözdü. Çalışmaları soyut cebirin iki ana dalı olan Galois teorisinin ve grup teorisinin temellerini attı. Bir düelloda aldığı yaralardan 20 yaşında öldü.

Onu tanıyan ve ona yakın olanlardan hiçbiri yazmadı veya ondan bahsedenler onu tuhaf, garip biri olarak hatırlıyor. Ve gerçekten de o yabancıydı, bir misafirdi. Özellikle de Via Panisperna grubunda. Laura Fermi şöyle diyor:

Majorana şüphesiz tuhaftı. Çok utangaç ve içine kapanıktı. Sabahları, tramvayla Enstitüye giderken, kaşları çatık bir şekilde oturup düşüncelere dalardı. Aklına bir fikir gelirse veya zor bir problemin çözümü ya da anlaşılmaz görünen bazı deneysel verilerin cevabı gelirse, ceplerinden el yordamıyla bir kalem ve bir sigara paketi çıkarır, üzerine karmaşık formüller yazardı. Tramvaydan indiğinde, düşüncelerine dalmış, başı öne eğik, büyük, dağınık siyah saçları gözlerinin üzerine düşmüş bir şekilde yürürdü. Enstitüye vardığında Fermi veya Rosetti'ye bakar ve elinde sigara paketiyle fikrini ortaya koyardı.

Fakat başkaları onaylayıp, heveslenip, yayınlaması için ısrar edince, Majorana kendi içine kapanmakta, bunun çocuk oyuncağı olduğunu ve tartışmaya değmeyeceğini mırıldanmaktaydı; ve son sigarasını içtiğinde (ağır bir sigara içicisi olduğu için bu uzun sürmedi) paketi, hesaplamaları, teorileri ve her şeyiyle birlikte attı. İşte böylece, Heisenberg'in henüz yayınlamadan önce düşünülüp geliştirdiği, ancak şimdi Heisenberg'in adını taşıyan nötron ve protonlardan oluşan çekirdekler teorisi ortaya çıktı.

Muhtemelen -ve defterleri de bunu doğruluyor- gizemliliğe ve teatrallığa yatkın olduğu anlaşılıyor. Yani, teoriler ona aniden gelmiyordu, meslektaşlarını hayrete düşürdüğü hesaplamaları sadece tramvayda da yapmıyordu;

Ve muhtemelen, bilginin sularını, ona susamış olanların gözleri önünde döküp israf etmekten zevk alıyordu. Ancak, onları dökme ve israf etme biçiminde gizemcilik ve teatralite şüphesi duyulsa bile, Nobel Ödülü'ne layık teorileri çöpe atarken, yeniliklerinin ve kapsamlarının farkında olmaması mümkün olmasa bile, bunu yapma nedenleri ne gizemli ne de teatralite idi. Derin, belirsiz, 'öncü'ydüler. Koruma içgüdüsünün bir parçasıydılar. Bugün bakıldığında, bu durum iki kat daha geçerli görünüyor. Kendini koruma ve türün korunması.

Majorana'nın, Heisenberg'den önce proton ve nötronlardan oluşan çekirdek teorisini formüle ettikten sonra, bunu kendisi yayınlamayı reddetmekle kalmayıp, Fermi'nin Paris'te düzenlenecek bir Fizik kongresinde bundan bahsetmesine bile izin vermediği söylenir (gerçekçi olmayan bir koşul dışında: teoriyi muhtemelen Roma Üniversitesi'nden, Majorana'nın tamamen hor gördüğü ve kongreye mutlaka katılacak olan bir İtalyan elektroteknik profesörüne atfederek bir aldatmacaya ortak olması şartıyla). Bu olay bana, birçok nevrozun kökeninde yatan köklü bir 'batıl inanç' biçimini yansıtıyor gibi geliyor -gizemcilik, teatralite ve aldatmacalar bunun belirtileri olabilir. Ve daha sonra, Heisenberg'in teorisi nihayet kabul edilip kamuoyuna duyurulduğunda, Majorana sadece Roma Enstitüsü'nün diğer fizikçileriyle birlikte teoriyi ilk yayınlayanın kendisi olmamasından yakınmakla kalmaz, aynı zamanda Alman fizikçiye karşı (öz saygıya dayalı) samimi bir hayranlık ve (korkuya dayalı) bir minnettarlık duygusu besler. Heisenberg onun için bilinmeyen bir dostu temsil eder; onu tanımadan, bilmeden, onu felaketten kurtaran, bir fedakarlıktan kaçınmasını sağlayan biri. Belki de bu yüzden Fermi tarafından Almanya'ya, Leipzig'e, Heisenberg'e gitmeye bu kadar kolay ikna edilir.

IV

Ettore'nin Almanya'ya gidişinden kısa bir süre önce, Majorana'nın adıyla bağlantılı olan rezil dava nihayet sonuçlandı.

Majorana davası. Majorana olayı. O dönemdeki gazetelere, iddianame ve savunma konuşmalarına göre, bu olay akıl almazdı; çünkü suçun kendisinden bile daha çok, sekiz yıl boyunca açıkça masum insanların yıkıma ve deliliğe sürüklendiği sosyal ve hukuki mekanizmalar akıl almaz görünüyordu.

1924 yazında, Catania'nın zengin bir vatandaşı olan Antonio Amato'nun evinde, Antonio'nun tek oğlu, beşiğinde, alev alan şilte ile cibinlik arasında yanarak öldü. Olay, yanma kalıntılarının incelenmesine kadar kaza olarak görüldü; inceleme, beşiğin yanıcı bir maddeyle tutuşturulmuş olduğu şüphesini ve daha sonra kesinliğini ortaya çıkardı. Ve bunu kimin yaptığı kısa sürede anlaşıldı: On altı yaşındaki dadı Carmela Gagliardi. Peki neden böyle korkunç bir suç işlesin ki? Şöyle açıklıyor: ‘Çünkü annem Amato ailesinin yanında hizmet etmeye devam etmem konusunda ısrar etti, oysa ben bağlandığım ve beni seven Platanias ailesinin yanına dönmek istiyordum.’ Ama bu açıklama ikna edici olmaktan çok uzaktı.

Motiv ile eylem arasındaki muazzam tutarsızlık — Fransız kriminoloji tanımına göre tipik bir ‘ev hizmetçisi suçu’— Bu durum, polisin şüphesinden önce bile Amato'nun şüphesini uyandırmıştı.

Amato ile kız kardeşleri ve enişteleri arasında babalarının mirasının paylaşımı konusunda bazı yanlış anlaşılmalar olmuştu. Ve enişteler - iki kardeş, Giuseppe ve Dante Majorana, hukukçular ve Şehirde ve ötesinde otorite ve itibar sahibi kişiler - Amato'yu, çocukların miras bırakan kişi istese bile mahrum bırakılamayacağı ve 'la legitima' olarak bilinen mirasın o kısmını yasal olarak iade etmeye zorlamışlardı.

Anlaşmazlık şu şekilde gelişmişti: kız kardeşler -ve dolayısıyla eniştеler- belirli bir meblağ karşılığında dostane bir şekilde anlaşmaya varacaklardı; erkek kardeş ise kararlaştırılan miktarın beşte birini teklif ederek karşılık vermişti. Kız kardeşler, konuyu mahkemeye taşıdıktan sonra, başlangıçta istediklerinden beşte iki daha fazlasını almışlardı; ve Amato ödeme yapmak zorunda kalmıştı. Böylece kız kardeşler ve kocaları, istediklerinden daha fazlasını almanın memnuniyetini yaşamışlardı. Eğer biri varsa, ödeme yapmak zorunda kaldığı için kızgınlık ve öfke duyacak olan Amato'ydu.

Ve şüphesiz Amato, çocuğunun ölümünden duyduğu üzüntü içinde, bu duyguları, ne kadar mantıksız olsa da, kız kardeşlerine ve eniştelerine yansıtmış ve hizmetçinin yaptığı gibi davranması için rüşvet almış olabileceğine dair soruşturmacılara ima etmeye başlamıştı.

On altı yaşında bir kızın -ailesi tarafından reddedilmiş veya hatta mağdur edilmiş, yalnız, şaşkın, pişmanlıktan çok utanmış- rüşvet aldığını söylemesi için çok fazla şey gerekmiyordu. Sorgulayıcılarının bilerek ya da bilmeyerek ona aşıladığı fikir –eğer biri ona rüşvet vermişse, daha az suçlu– hatta tamamen masum –olarak görüleceği– ve ailesinden intikam alma arzusu (onu Amatolarda hizmetçi olarak kalmaya zorlayan ve itiraz ettiğinde döven bir anne; onu baştan çıkarmaya çalışan bir erkek kardeş; evde zamanını boş geçiren ve Carmela'nın kendisinin sevdiği ve ona karşı bir miktar ilgi gösteren bir oğlanla nişanlı olan bir kız kardeş) onu itiraf etmeye ve suçlamaya itti. İlk olarak kız kardeşinin nişanlısı Rosario Sciotti'yi suçladı – kız kardeşinin onu elde edememesi için o da hapse girsin! Beşiğe serpmek için yanıcı sıvı şişesini ona veren Sciotti'ydi, diye belirtti. Ve Sciotti'nin istediğini yapmaya zorlayanlar annesi ve erkek kardeşiydi.

Ama bu sorgucuları tatmin etmedi. Tamam. Sciotti onu rüşvetle kandırmış, ona şişeyi vermişti (beyaz camdan yapılmış, benzin gibi kokan bir sıvıyla dolu çeyrek litrelik bir şişe). Ama Sciotti'ye kim rüşvet vermişti? Çünkü bebeğin ölmesini istemek için kişisel bir sebebi yoktu.

Tek isim -Majorana- herkesin dilinde. Ama Giuseppe mi yoksa Dante mi? Amato'nun iki kayınbiraderinden hangisi? Günlerce, belki de aylarca bu soru cevapsız kaldı. Sonra seçim Dante'ye düştü.

Sciotti tutuklandı. Carmela'nın kardeşi Giovanni Gagliardi ve annesi Maria Pellegrino da tutuklandı. İnkar ediyorlar. Umutsuzca inkar etmeye devam ediyorlar. Ve inkar ettikleri sürece Majorana'yı tutuklamak imkansız.

Aylar geçti. Yıllar. Hapishanede üç tutuklu, arkadaşlarla, danışmanlarla tanışır. Ve bunlar tarafsız danışmanlar değildir, çünkü savunma açıkça Amato'yu hapishanedekiler ve Catania'nın suç dünyasında rüşvet almaya çok hazır ajanlar bulmakla suçlar.

Böylece Sciotti, Gagliardi ve Pellegrino, kızın suçlamalarını kabul etmeye ikna edilir. Ömür boyu hapis cezasına çarptırılabilecekleri bir davayla karşı karşıya kalanlar, suçlarını itiraf eder ve bitmek bilmeyen bir suç ortakları, kışkırtıcılar ve rüşvetçiler listesine girerler. Ve listenin başında Dante ve Sara Majorana vardır.

Sciotti'ye göre bunlar, onu suçla görevlendirmenin yanı sıra, yanıcı sıvı dolu şişeyi de sağlamışlardır - benzinle dolu yeşil bir cam şişe. Şişenin Carmela'ya ulaştığında nasıl yeşilden beyaza dönüştüğü ve benzin yerine petrol koktuğu; her iki tanığın da yalanını ortaya koyan, yanma kalıntılarının uzman analizinin kullanılan maddenin metil alkol olduğunu kanıtlaması, ne polisin ne de hakimlerin çözmeye zahmet etmediği bir gizemdir.

Ancak kabul edilmelidir ki, taraflı olsa bile, Sciotti, Gagliardi ve Pellegrino'nun 'arkadaşlarından' aldıkları tavsiye -ahlaki bir değerlendirmeden bağımsız olarak- umutsuz durumlarını pratik olarak hafifletecek tek tavsiyeydi. Kızın suçlamalarıyla ciddi şekilde töhmet altında bırakılan (adalet idarecilerinin iki standart ilkesine dayanarak güvenilir kabul edilen: küçükler ve özellikle çocuklar her zaman doğruyu söyler; bir sanık veya tanık ilk ifadesinde ikinci ifadesinden daha fazla yalan söyleme olasılığına sahiptir), tek şansları suçlamak, mümkün olduğunca çok insanı suçlamaktı -suçlamalar ne kadar abartılı, ne kadar saçma olursa olsun.

Ancak absürtlüğe ulaşarak, bu olay, dev bir balon gibi, yeniden sağduyu ve gerçeklik alanına inebilirdi.

Böylece 1932 ’nin 4 Nisan'ından 13 Haziran'a kadar... — Dante ve Sara artık üç yıldır hapisteydi, diğerleri sekiz; ve Giovanni Gagliardi delirmişti —Floransa Ağır Ceza Mahkemesi yine o küçük gerçek kırıntısına, o acınası (acı verici) "yardımcı suç" gerçeğine odaklandı. Ağlayarak, artık oldukça büyümüş olan Carmela Gagliardi, sekiz yıl sonra ikinci kez itiraf etti: "Yalnızca ben suçluyum." Ve eğer onun gözyaşları, pişmanlığı olmasaydı, kimse o nefret, yalan ve umutsuzluk labirentinin kalbinde, beşiğinde yanarak ölen bebek Cicciuzzo Amato'nun küçük cesedinin yattığını hatırlamazdı.

Laura Fermi şunları not ediyor:

Majorana, 1933 yılına kadar Roma'daki Enstitüye devam etmiş ve orada kendine özgü bir şekilde, aralıklı olarak çalışmıştı; bu tarihte birkaç ayını Almanya'da geçirdi. Dönüşünde üniversite hayatından uzak durdu; hatta oradaki en yakın arkadaşlarını bile görmeyi reddetti. Şüphesiz Majorana ailesinin başına gelen trajik olayın bu tutum değişikliğiyle bir ilgisi vardı. Ettore'nin kuzenlerinden biri olan çok küçük bir çocuk, beşiğinde, açıklanamayan bir şekilde alev alan bir yerde yanarak ölmüştü.

Suç kastı ihtimali göz ardı edilmiyordu. Bebeğin ve Ettore'nin amcası suçlandı. Ettore, amcasının masumiyetini kanıtlamayı üstlendi.

Davayı büyük bir özveriyle ele aldı, avukatlarla görüştü, tanıkları dinledi. Amcası beraat etti; ancak bu gerilim, bitmek bilmeyen meşguliyet, stres, Ettore'nin hassas doğası üzerinde kalıcı bir etki bırakmaktan başka bir şey yapamazdı.

Bu anlatım doğru değil. Ettore ve çocuk akraba değildi. Beşik sebepsiz yere alev almadı. Çok genç olan Ettore, savunmada soruşturmacı, koordinatör veya kışkırtıcı olarak hareket etmedi; yaşı ve Sicilya ailesinin katı hiyerarşik yapısı göz önüne alındığında, bunu yapamazdı da. Muhtemelen sorun üzerinde "düşündü" (mektuplarında çözülmesi gereken bir sorunla ilgili tekrar eden bir terim) — ancak tam da bunu bir sorun olarak görmesi, olayı ailenin geri

kalanından daha mesafeli bir şekilde deneyimlemesine neden oldu.

Ayrıca, avukatın onun çıkarımlarına veya sorunun çözümüne herhangi bir dikkat göstermiş olması da son derece düşük bir ihtimal. Neredeyse tamamen ‘Saray Yıldızları’ndan oluşuyordu — Roberto Farinacci hariç, onun mesleki önemsizliği siyasi statüsüyle fazlasıyla telafi edilmişti —bu yüzden bir ‘amatörden’ gelecek herhangi bir ima karşısında ne kadar kayıtsız, hatta küçümseyici bir tavır sergileyeceklerini hayal etmek kolay.

Ayrıca Laura Fermi'nin olayın tarihlemesinde de bir belirsizlik var. Ettore'nin Almanya gezisinden önce miydi yoksa sonra mıydı? Ancak, her şey aslında geziden önce bittiği için, hem Almanya'dan yazdığı mektuplardan hem de arkadaşlarının ifadelerinden, tüm aileyi uzun süre belirsizlik içinde tutan olayın Ettore Majorana'da herhangi bir acı veya zihinsel rahatsızlık izi bırakmadığı sonucuna varılabilir — Enstitüdeki meslektaşları ve Laura Fermi'nin inanmaya meyilli oldukları ne olursa olsun. Örneğin Edoardo Amaldi şöyle yazıyor:

‘Bu olay Ettore’nin hayata bakış açısı üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmuş olmalıydı; ancak tüm dönemi canlı bir şekilde hatırlayan kardeşleri böyle bir olasılığı kesinlikle reddediyor.’ Bu da şu anlama geliyor ki, Leipzig’den döndükten sonra Majorana’yı sık sık ziyaret etmeye devam eden az sayıdaki kişiden biri olan Amaldi bile, olayın arkadaşının artan tuhaflığı ve insan düşmanlığıyla bir ilgisi olup olmadığından emin değil.

Tüm bu belirsizlik ve yanlışlıkta bazı gizli motivasyon ve amaç görmek oldukça cazip geliyor. Ona yakın olan ve onu hatırlayanların, Majorana'nın manipüle ettiği ve hesapladığı bilimde, 'taşıdığı' bilimde korkunç, dehşet verici bir şey, bir yangın ve ölüm imgesi algılamış (görmüş, öngörmüş) olabileceği fikriyle yüzleşememeleri; bilinçli ve sorumlu bir şekilde düşünmeyi reddettikleri, kategorik olarak inkar ettikleri bu şeyin, bir tür unutkanlıkta, olgusal kanıtlarda, çarpıtmalarda ortaya çıkması. Böylece Ettore Majorana, o

'diğer' imgeye atıfta bulunan, o 'diğer' imgeyi içeren bir imgeyle bağlantılıdır.

Bebeğin beşiğinde yanarak ölmesi. Bu imge, inkar edilemez bir 'değişim gücüne' sahiptir (nükleer fiziğe ve Majorana'nın özel araştırma konusuna özgü bir ifade kullanmak gerekirse). Ve sadece nükleer araştırmaların tarihini yaşamış ve onun izini taşıyanlar için değil, aynı zamanda Ettore Majorana'nın hayatına ve ölümünün gizemine yaklaşan herkes için de.

V

Majorana'nın Heisenberg ile karşılaşması muhtemelen hayatının en önemli, en anlamlı karşılaşmasıydı -bilimsel düzeyden ziyade kişisel düzeyde. Bu, hayatı hakkında bildiklerimizden çıkarılabilir- bilmediğimiz her şeyden, daha önemli bir karşılaşmayı hayal etmeye meyilliyiz.

20 Ocak 1933'te Leipzig'e varır. Çekici olmayan bir şehir. Ama hemen burayı çekici kılması için Fizik Enstitüsü'ne gitmesi yeterlidir. 22'sinde annesine şöyle yazıyor: 'Fizik Enstitüsü'nde sıcak bir şekilde karşılandım. Çok kibar ve hoş bir insan olan Heisenberg ile uzun bir görüşme yaptım.' Aynı mektupta Enstitü'nün 'mezarlık ve akıl hastanesi arasında neşeli bir konumda' olduğunu belirtiyor. Ve 14 Şubat'ta, yine annesine: 'Heisenberg ile aram çok iyi.' Sonra 18'inde babasına: 'Nükleer yapı üzerine bir makale yazdım ve Heisenberg, teorisinde bazı değişiklikler içermesine rağmen, bunu çok beğendi.' Dört gün sonra annesine: En son 'kolokyumumuzda' —yaklaşık yüz fizikçi, matematikçi, kimyager vb.nin haftalık olarak bir araya geldiği bir toplantı —Heisenberg nükleer teoriyi tartıştı ve burada yaptığım işi çok övdü. Birçok bilimsel tartışma ve birkaç satranç oyunundan sonra oldukça iyi arkadaş olduk. Bunlar, Salı[12]

12 Eugene Feenberg (1906-1977) kuantum mekaniği ve nükleer fizik alanında katkılarda bulunmuş bir Amerikalı fizikçi. 1929 yılında Feenberg önce kendi sınıfında birinci olarak üç yıl içinde Austin Texas Üniversitesi'nden mezun oldu, fizik ve matematik okudu. Profesörlerinden birinin ısrarı üzerine, CP Boner Feenberg sonra fizik alanında doktora için Edwin C. Kemble ile çalışmak üzere Harvard Üniversitesi'ne gitti. Harvard'da iken Büyük Buhran tüm hızıyla devam ediyordu ve 1930 ve 1931 yıllarında Raytheon laboratuvarında yarı zamanlı çalıştı. Feenberg, 1931 yılın'ın Sonbaharında Harvard Parker Seyahat Bursuyla Avrupa'ya gitmek için okulu için bıraktı. Avrupa'da kaldığı dönemde Arnold Sommerfeld'in ile Eidgenössische Technische Hochschule Münih, Wolfgang Pauli ile Ludwig

akşamları, Teorik Fizik Enstitüsü'nden öğretim üyelerini ve öğrencileri ağırladığı zamanlarda gerçekleşiyor.

O sırada Leipzig Enstitüsü'nde de araştırma yapan Amerikalı fizikçi Feenberg, Amaldi ile yaptığı bir sohbette, Heisenberg'in Majorana'nın araştırmaya katkısından bahsettiği nükleer enerji üzerine bir semineri hatırladı. Heisenberg daha sonra Majorana'nın da orada olduğunu ve onu konuşmaya davet ettiğini ekledi. Majorana doğal olarak daveti reddetti - Heisenberg ile yalnızken sorun yoktu, ama o kadar insanın önünde... Belki de bu, babasına yazdığı mektupta bahsettiği 'kolokyum'du - ancak orada konuşmayı reddetmesiyle ilgili hiçbir şey söylemiyor, ki bu şüphesiz babasını memnun etmezdi. Satranç konusuna gelince, Majorana çocukluğundan beri bu oyunda çok başarılıydı. Yedi yaşında Catania gazetesinde satranç oyuncusu olarak yer almıştı.

Neredeyse her mektubunda Heisenberg'den bahsediyor. 28 Şubat'ta babasına yazdığı mektupta, Heisenberg ile "sohbet etmek" için Kopenhag'a gitmeden önce bir iki gün daha Leipzig'de kalacağını söylüyor: "Onun arkadaşlığı yeri doldurulamaz ve burada olduğum sürece bundan faydalanmak istiyorum." Üç ay sonraki bir mektupta da "sohbet" ifadesi tekrarlanıyor: "Heisenberg benimle sohbet etmeyi seviyor ve bana özenle Almanca öğretiyor." Sanırım bu terimi kullanarak iki amacı birden yerine getiriyordu: Heisenberg ile yaptığı tartışmaları küçümsemek veya geçiştirmek (bu tavrı bilime karşı sürekli olarak sürdürüyor ve aslında çok farklı bir kaygıyı yansıtıyor); ve muhtemelen de ebeveynlerine, Leipzig'deki kalışından bu yana karakterinde ve bakış açısında meydana gelen değişime dair bir ipucu vermek içindi.

Sessiz ve karamsar birinden, Heisenberg ile "sohbet eden" birine dönüşmüştü -dostane bir şekilde. Ama sadece Heisenberg ile. O sırada Leipzig'de bulunan Danimarkalı fizikçi Rosenfeld, Majorana'nın sesini sadece bir kez ve çok kısa bir şekilde duyduğunu hatırlıyor.

Maximilians Üniversitesi'nde (Zürih) ve Roma Üniversitesi'nde Enrico Fermi ile çalıştı.

Majorana, Heisenberg ile edebiyat, ekonomi sorunları, deniz savaşları veya satranç hakkında konuşsaydı - ki bunların hepsi onu büyüleyen ve üzerinde çok düşündüğü konulardı - bu "sohbet" olmazdı.

Açıkça nükleer fizik hakkında konuşuyorlardı. Ancak açıkça görüldüğü üzere, Fermi veya Bohr ile, Leipzig Enstitüsü veya Roma Enstitüsü fizikçileriyle konuştuğunda (veya konuşmak istediğinde) kullandığı iletişim biçiminden farklı bir şekilde, farklı anlamlar taşıyordu.

Tüm bunlarla ideal iletişim biçimi, Roma Enstitüsü'nde ve daha sonra Leipzig'de Amerikalı Feenberg ile benimsediği iletişim biçimiydi.

Majorana İngilizce konuşmuyordu ve Feenberg İtalyanca konuşmuyordu, yine de ayrılmaz bir ikiliydiler, aynı masada çalışıyor ve "zaman zaman birbirlerine bir kağıt parçasına karalanmış bir formül göstererek" iletişim kuruyorlardı (Amaldi). Heisenberg ile ilişkileri tamamen farklı bir türdeydi. Ve tahminime göre, bunun nedeni Heisenberg'in fizik sorununu, araştırmasını, geniş ve dramatik bir felsefi bağlam içinde deneyimlemesiydi - Heisenberg bir filozoftu.

Atom bombasının tarihine -benim gibi sadece yüzeysel olarak bile olsa- aşina olan herkes, nesnel nedenlerle özgür olmayan bilim insanlarının özgürce hareket ettiği; oysa nesnel bir özgürlük durumunda olanların köle gibi davrandığı basit ama acı gerçeğinin farkında olmaktan kaçınamaz. Atom bombasını yapmayanlar özgürdü. Köleler ise onu yapanlardı. Ve bu, onu yapıp yapmamalarından dolayı değil -ki bu sorunu pratikte yapma olasılığına indirgerdi ki, ikincisinin bu olasılığı vardı, birincisinin ise yoktu- tam olarak kölelerin bundan endişe duymaları, korkmaları, acı çekmeleri nedeniyleydi;

Özgür olanlar ise onu tasarladılar, incelediler, tereddüt etmeden, hatta neredeyse kayıtsızca kullanıma hazır hale getirdiler ve onu koşulsuz, kısıtlama olmaksızın (ki bu en azından sorumluluklarını azaltırdı) politikacılara ve savaş kışkırtıcılarına teslim ettiler. Kölelerin onu Hitler'e -inanılmaz derecede insanlık dışı ve korkunç bir diktatöre- teslim edecek olmaları, özgür olanların ise onu Truman'a -Amerikan Demokratik rasyonelliğini temsil eden makul bir adama-

teslim edecek olmaları hiçbir fark yaratmaz, çünkü Hitler de Truman'dan farklı davranmazdı. Yani, mevcut bombayı, ulaşılabilir düşman şehirleri arasından seçilen şehirlere patlatırdı; bu şehirlerin tamamen yok edilmesi dikkatlice ve bilimsel olarak ölçülmüştü. Bilim insanlarının talimatlarında hedefin bir mil yarıçapında ve yoğun nüfuslu bir alan olması; ahşap yapıların yüzdesinin yüksek olması gerektiği belirtilmiştir. ve daha önce bombalanmamış olması gerekirdi, böylece tek ve kesin bombalamanın etkileri olabildiğince doğru bir şekilde ölçülebilirdi[13].

Hitler için atom bombasını üretebilecekler arasında Werner Heisenberg şüphesiz en önde gelen isimdi. Amerika'da onu üretmeye çalışan fizikçiler, saplantı derecesinde, onun gerçekten ürettiğine inanıyorlardı. Ve bunlardan biri, amacı

---

13 Manhattan Projesi'nin organizasyon yapısı ve hayata geçirildiği yer, bize ayrımcılık ve kölelik vizyonlarında, Hitler'in ölüm kamplarına eşdeğer bir ortamda özetlenmiştir. Ölümü, hatta başkalarının ölümünü bile manipüle edenler - Los Alamos'ta olduğu gibi - ölümün tarafındadır ve ölüme aittir. Böylece Los Alamos'ta yok etmeye çalıştıkları şeyi yeniden yarattılar. Manhattan Projesi'nden tam olarak sorumlu olan General Groves ile atom laboratuvarlarının direktörü fizikçi Oppenheimer arasındaki ilişki, aslında Nazi kamplarında belirli mahkumlar ile sorumlu subay arasında sıklıkla kurulan ilişkiydi. Bu tür mahkumlar için 'işbirliği', diğer kurbanlara göre farklı bir kurban olma biçimiydi. Gardiyanlar için ise farklı bir gardiyan olma biçimiydi. Ve gerçekten de Oppenheimer, Los Alamos'tan Hitler'in ölüm kamplarından birinin işbirlikçi mahkumu kadar paramparça bir halde çıktı. Onun trajedisi -ki bu bizi etkilemiyor, ama diğer bilim insanları için bir ders, bir uyarı, bir örnek olarak kabul ediyoruz- tam olarak, çok sayıda insanın (ölmedikleri ölçüde) nesnel olarak (hedef veya nesne oldukları ölçüde) yaşadığı, yanlış yönlendirilmiş işbirlikçiliğin trajedisidir (burada bireysel, öznel olarak deneyimlenmiştir). Umalım ki, bu hâlâ gelişmekte olan işbirlikçiliğin bir sonucu olarak başka ve daha büyük felaketler ortaya çıkmasın.

Alman fizikçileri avlamak olan Amerikan seferinin ardından, Heisenberg'i bulduğunda atom laboratuvarını da bulacağına o kadar inanmıştı ki, müttefiklerin işgal sürecinde olduğu Almanya'nın o bölgesinde onu çılgınca aradı.

Ancak Heisenberg, atom bombası projesini gerçekleştirememekle kalmamış (bunu yapabilecek durumda olup olmadığı burada bizi ilgilendirmiyor - şüphesiz ki olabilirdi), aynı zamanda savaş yıllarını "öteki taraftakilerin" bunu gerçekleştirdiği korkusuyla geçirmişti. Ve belki de pek becerikli bir şekilde, Almanya'da kalan fizikçilerin böyle bir niyeti olmadığını ve hatta bunu yapabilecek durumda bile olmadıklarını diğerlerine anlatmaya çalışmıştı. Pek becerikli değildi çünkü bu bilgiyi hocası olan Danimarkalı fizikçi Bohr aracılığıyla iletebileceğini düşünüyordu.

Oysa Bohr'un yeteneklerinin 1933'te zaten yetersiz olduğu biliniyordu; Ettore Majorana, Bohr ile karşılaşmasından önce Leipzig'den babasına ve daha sonra annesine yazdığı bir mektupta bu gerçeğe değinmişti; dolayısıyla bunu Heisenberg'den veya grubun başka bir üyesinden duymuş olmalı. Ve Kopenhag'da onunla görüştükten sonra da tekrar bundan bahsediyor. Babasına yazdığı mektupta şöyle diyor:

1 Mart'ta modern fiziğin parlayan yıldızı Bohr'u görmek için Kopenhag'a gideceğim, gerçi artık biraz yaşlanmış ve söylentilere göre bunamış... Bohr yaklaşık on günlüğüne uzakta. Heisenberg ile dağlarda dinleniyor. İki yıldır sürekli aynı problem üzerinde düşünüyor ve son zamanlarda belirgin yorgunluk belirtileri gösteriyor.

Peki yedi yıl sonra, 1940'ta nasıl biriydi acaba! Bizi etkilemeyen, ancak diğer bilim insanları için bir ibret, bir ders, bir uyarı olarak kabul ettiğimiz gerçek şu ki, bu, çok sayıda insanın (ölmedikleri ölçüde) nesnel olarak (hedef veya nesne oldukları ölçüde) yaşadığı, yanlış yönlendirilmiş işbirlikçiliğin trajedisidir (burada bireysel, öznel olarak deneyimlenmiştir). Umalım ki, hâlâ gelişmekte olan bu işbirlikçiliğin bir sonucu olarak başka ve daha büyük felaketler ortaya çıkmasın.

Heisenberg'in ABD'de çalışan meslektaşlarına dikkatlice aktarmaya çalıştığı şeyi tamamen yanlış anlamış

olabilir[14]. Ancak daha insancıl bir dünyada, kahramanlarını ve idollerini seçmede daha dikkatli ve adil bir dünyada, Heisenberg figürü daha büyük bir öneme sahip olurdu, nükleer fizik alanında o dönemde aktif olan diğerlerinden daha değerli ve onurlu bir şekilde takdir edilirdi -bombayı üreten, teslim eden ve ardından etkilerinin haberini coşkuyla karşılayan ve ancak çok geç (ve hepsi değil) biraz hayal kırıklığı ve pişmanlık yaşayan adamlardan daha fazla.

14 Majorana, Bohr'un zihinsel gerilemesiyle ilgili daha ayrıntılı bilgiler verse de, Müttefiklerin savaş sırasında onu Alman işgali altındaki Danimarka'dan çıkarmaya çalışması, belki de o kadar da bunak olmadığını düşündürmektedir. Muhtemelen alışılmış, aşırı dalgınlığı bunaklığın sonucu olabilirdi. Ancak, bunak ya da dalgın olsun, Heisenberg'in mesajını tartışmasız bir şekilde güvence verme çabası olarak değil, bir tehdit olarak yorumladı.

VI

Almanya'dayken, Heisenberg'in ikna etmesiyle Majorana, mektuplarından birinde bahsettiği çekirdek teorisi üzerine makalesini Zeitschrift für Physik'te yayınlamıştı. Başka hiçbir şey yapmadı.

Almanca dışında öğreneceği başka bir şey de yoktu. O aylarda Almanya'da olup biten her şeye —Hitler'in iktidara yükselişi, ırkçı ve Yahudi karşıtı yasalar, felaket niteliğindeki ekonomik durum, Nazizmin kök salmasına olanak sağlayan halkın kayıtsızlığı— görünüşte tarafsız bir gözlemciydi.

Bir görüş belirttiğinde ise Almanya'ya ve verimliliğine yönelik belirsiz bir hayranlık ifade eder. Açıkçası, sadece yirmi altı yaşında olduğunu ve faşizmin ikliminde ve yanılsamalarında büyüdüğünü göz önünde bulundurursak, Hitler ve Alman gazetelerinin İtalya hakkında söyledikleri her şey -rejimin, Mussolini'nin, ülkenin ilerlemesinin övgüsü- onu kayıtsız bırakmazdı. Ancak bazılarının yaptığı gibi, Nazizm tarafından ikna edildiğini söylemek abartılı olurdu. 1933 yılındayız. Ve İtalya'da hayatta kalan anti-faşistler sadece hapiste. Dört yıl önce Devlet ve Kilise arasında bir 'uzlaşma' olmuştu; Roma Katolikleri faşizmle ilgili çekincelerinden vazgeçmişti, piskoposlar flamaları kutsuyor ve Mussolini'yi 'İlahi Takdirin Adamı' ilan ediyordu. Bir önceki yıl Pirandello'nun kendisi de Faşist Devrimin onuncu yıldönümü sergisine katılmıştı. Marconi, Mussolini tarafından kurulan İtalyan Kraliyet Akademisi'nin başkanıydı. Akademisyen Fermi, Ekselansları Fermi idi. D'Annunzio[15] (tüm bu sıkıntı

15 Gabriele D’Annunzio (1863–1938), İtalyan edebiyatının en etkili şair ve yazarlarından biri, aynı zamanda Birinci Dünya Savaşı kahramanı ve politik figürdür. Hem sanat hem siyaset alanında tartışmalı bir miras bırakmıştır. 1889–1910 arasında İtalyan edebiyatının en önde gelen isimlerinden biri oldu. Romanları, şiirleri ve tiyatro eserleriyle dönemin estetik anlayışını şekillendirdi. Claude Debussy’nin müziğini bestelediği Le Martyre de Saint Sébastien adlı eseri onun en çok sahnelenen

içinde tuhaf bir şekilde çok eğlenen tek kişiydi - alayını dile getirmeye cesaret eden tek kişiydi) Mussolini'ye kardeşçe mesajlar göndermeye devam etti. Savaş kaybedildikten ve Faşizm geçmişte kaldıktan sonra kimsenin sorgulamayı düşünmeyeceği yazarlar, Faşizme ve Duce'ye övgü ilahileri yazdılar (İspanya İç Savaşı sırasında birisi, lejyonerlerin Franco'nun adamları tarafından idam edilmesine tanık olmanın gerçekten canlandırıcı bir deneyim olduğunu bile yazmıştı). Genç neslin en sevdiği şair, kitabının her ardışık baskısında, 1919'da kalbini fetheden Benito Mussolini'ye ithafını yeniden bastırdı. Hiç kimse İtalya'nın silah, futbol ve fizik alanlarındaki üstünlüğünden şüphe duymadı. Tüm dünya İtalyan havacılığının başarılarına hayran kaldı. Akademisyen ve militan eleştirmenler Mussolini'nin düzyazı üslubunu övdü. Duce her ulusa seslendiğinde, Piazza Venezia saraydan kulübeye yankılanan bir alkış tufanıyla çınlıyordu[16]. Sovyet Rusya Venedik Film Festivali'ne katıldı... Öyleyse neden Ettore Majorana'dan, o zamanlar siyasete olabildiğince ilgisiz, mesafeli, kendi düşünceleriyle meşgul bir gençten, faşizmi açıkça reddetmesini, ortaya çıkan Nazizmi eleştirmesini beklemeliyiz?

Üstelik yurtdışından gelen mektuplar çoğu zaman, hatta her zaman olmasa da, açılıp okunuyordu; Ve eğer rejime

---

yapıtlarından biridir. İtalyan Kraliyet Ordusu'nda subay olarak görev yaptı; özellikle havacılıkta cesur operasyonlarıyla ulusal kahraman haline geldi. Fiume Olayı (1919–1920): "Carnaro Komutanı" olarak bilinen D'Annunzio, Fiume şehrini işgal ederek kısa süreli bir yönetim kurdu. Mussolini'nin fikir babası olarak görülür; İtalyan faşizminin düşünsel altyapısına katkıda bulunmuştur. İtalya'da ulusal kimliğin edebi ve politik bir sembolü haline geldi. Lüks ve gösterişli hayatıyla tanındı; aynı zamanda "playboy" ve "dandy" figürü olarak da anıldı.

16 Piazza Venezia; "Venedik Meydanı", Adı, Venedikli Kardinal Pietro Barbo (daha sonra Papa II. Paul) tarafından Venedik'in koruyucu azizi Aziz Markos kilisesinin yanında inşa edilen Palazzo Venezia'dan almıştır. Palazzo Venezia, Venedik Cumhuriyeti'nin Roma'daki büyükelçiliği olarak hizmet veriyordu

karşı bir şey içeriyorlarsa veya öyle yorumlanabilecek bir şey içeriyorlarsa, saklanıp kopyalanıyorlardı.

Ve eğer felaket hemen gerçekleşmezse, siyasi polisin dosyalarında kalıyorlardı - ta ki işe yarayana kadar, ta ki tuzak kurulana kadar.

Ve İtalya'da, bunu bilmeyen ve buna göre hareket etmeyen, en ufak bir öngörü yeteneğine sahip tek bir birey bile yoktu -genellikle hiçbir kızgınlık duymadan, bunu, yasal olmamasının ulusal güvenliğe, toplumsal huzura ve diğer her şeye ihtiyatlı katkısıyla telafi edildiği bir gelenek olarak kabul ederek.

Ve henüz sıkıntılarından yeni çıkmış olan Majoranalar (muhtemelen siyasetin de bir rol oynadığı, polisin ve adaletin, Farinacci'nin karşı önlem olarak yargıç kürsüsünde yer almasıyla birlikte, ne yaptıklarını açıkça bildikleri gerçeğinden anlaşılıyor), bu durumun özellikle farkında olacaklardı, özellikle de hâlâ gözetim altında olabilecekleri korkusuyla tedirgin olacaklardı. Dolayısıyla, Ettore rejime sempati duymasa bile, Nazi politikaları ona rahatsız edici görünse bile, mektuplarında kendini basit bir gerçek ifadesiyle sınırlamak, temel bir önlem olurdu. Örneğin, Nazi "devrimini" annesine şöyle anlatıyor: Sosyal demokrat çoğunluğa sahip Leipzig, devrimi zorlanmadan kabul etti. Milliyetçi yürüyüşler sık sık merkez ve çevre sokaklarda sessizce ama uygun bir askeri havayla geçit töreni yapıyor. Kahverengi üniformalar pek görünür değil, ancak gamalı haçlar her yerde görülebiliyor. Yahudi zulümleri çoğu Ariusçuyu memnun ediyor. Yahudilerin tasfiyesi sonucunda kamu ve özel kuruluşlarda iş bulacak insan sayısı oldukça fazla; ve bu da antisemitik önlemlerin popülaritesini açıklıyor. Berlin'de kamu savcılarının yüzde ellisinden fazlası Yahudiydi. Bunların üçte biri tasfiye edildi; geri kalanlar ise 1914'te orada oldukları ve savaşta yer aldıkları için görevlerine devam ediyorlar. Üniversitelerdeki tasfiye Ekim ayına kadar tamamlanacak. Alman milliyetçiliği büyük ölçüde ırksal gurur meselesidir. Okullarda öğretmenlere Kuzey Avrupalı ırkının uygarlığa katkılarını vurgulamaları talimatı verildi ve aynı şekilde Yahudi karşıtı önlemler, toplumsal olarak tehlikeli bir zihniyeti bastırma ihtiyacından

ziyade ırklar arasındaki eşitsizlikle gerekçelendiriliyor. Ancak sadece Yahudiler değil, Komünistler ve rejime karşı çıkan herkes de büyük sayılarda tüm sosyal faaliyetlerden dışlanıyor. Genel olarak hükümetin eylemi tarihsel bir gerekliliğe karşılık geliyor: ekonomik durgunluk nedeniyle boğulma tehlikesiyle karşı karşıya olan yeni bir nesle yer açmak[17]. Bu açıklama özellikle coşkulu görünmüyor. Onun özenle seçilmiş tarafsızlığı, tam tersine, diğer çağdaş anlatılarla (elbette Nazilerin açıkça karşıtlarının anlatıları hariç) güçlü bir tezat oluşturan bir kasvet izlenimi veriyor.

Nazi eyleminin karşılık geldiği tarihsel bir zorunluluğun kabulüne gelince, bu ikna olmaktan çok ihtiyatlılıktan kaynaklanıyor olabilir. Ancak Ettore ikna olduysa bu pek şaşırtıcı olmazdı -taraf tutmaktan kaçınmasının yanı sıra, bugün bile geçerli olan bir tür tarihselciliğe uyuyor; burada politikalar genel popülariteleriyle haklı çıkarılıyor; günümüz gençliğine göre kitleler kendilerini manipüle ettirmeye izin vermiyor; Ve her ne kadar günümüzde birinin böyle bir şeyi düşünebilmesi garip görünse de, Nazizm ve Faşizmin tarihsel bir gerçek olduğu ve hesabının çoktan ödendiği ve değerlendirildiği bir dönemde, 1933'te yirmi altı yaşında bir çocuğun[18] böyle bir tutum sergilemesi çok daha doğal görünüyor.

---

17 Daha önceki bir mektubunda şöyle yazmıştı: "İç siyasi durum sürekli olarak felaket gibi görünüyor ama kimsenin bununla fazla ilgilendiğini sanmıyorum." Aynı mektupta, "topuklarını gürültülü bir şekilde birbirine vurmadan" hareket edemeyen ve her zaman Majorana'nın sigarasını yakmaya hazır olan, ancak aşırı nezaketi nedeniyle tüm yolculuk boyunca resmi selamlaşmalar dışında tek bir kelime bile söyleyemeyen bir ordu subayını anlatıyor..

18 “çocuk” burada biyolojik bir tanım değil, retorik bir seçim: gençlik, saflık, olgunlaşmamışlık ve dönemin ruhuna uygun bir “henüz adam olmamışlık” iması. Yaşa bakılmaksızın “genç erkek” anlamında kullanılabilen bir edebi veya hafif arkaik üslup örneği. Anlatıcının gözünde Ettore’nin düşünsel olgunluğunu küçümsemek ya da hâlâ gençliğin saflığıyla hareket ettiğini vurgulamak için seçilmiş.

Ancak Majorana'nın Nazizme verdiği tepkiler üzerinde bu şekilde durmanın gerçekten bir faydası yok. Onun nasıl bir insan olduğu düşünüldüğünde, Nazi propagandasının onu kandırıp kandırmaması pek bir fark yaratmıyor.

En fazla kandırma vakası olurdu - ama o kandırılmadı, ya da en azından daha deneyimli ve daha olgun olan diğerlerinden daha az kandırıldı (onlara iyi niyetle yaklaşmak gerekirse).

VII

Ağustos başında Almanya'dan Roma'ya döner. Leipzig'den ayrılmadan hemen önce annesiyle mektuplaşır; tüm aile Abbazia'ya gitmek üzere olduğu için evde yalnız kalacağı gerçeğinden bahseder. Bu annesini endişelendirir ve belki de onu Abbazia'ya katılmaya ikna etmek için bir taktik olarak Roma'ya geri dönmeyi önerir. Ama o pes etmez:

Böyle uzun, yorucu bir yolculuğa amaçsız ve gerekçesiz çıkmanız beni biraz rahatsız ederdi. Ama böyle mantıksız bir tehdidi gerçekleştirmenizden korkarak planlarımı değiştirme niyetim yok.

Açıkça görülüyor ki, o bir "anne kuzusu" değil (bu, olayı psikanalitik bir bakış açısıyla değerlendirmek isteyen herkes tarafından dikkate alınması gereken bir gerçektir). Dikkatli, tüm aileye ve özellikle annesine karşı düşünceli, ancak büyük ya da küçük kararlarında inatçı.

Bu yüzden Leipzig'den dönüyor, belki de çalışmak niyetiyle, ama kesinlikle yalnızlığa özlem duyuyor. Ve Roma'ya döndüğü andan itibaren, kesinlikle yalnız kalmayı, şehirde adeta izole olmayı başardığı o şehirde Ağustos ayından itibaren, Pirandelvari bir şekilde "izole bir adam" olarak yaşamak için elinden gelen her şeyi yapacak.

Dört yıl boyunca -1933 yazından 1937 yazına kadar- nadiren dışarı çıkıyor ve Fizik Enstitüsü'ne daha da nadiren uğruyor. Belli bir noktada oraya gitmeyi tamamen bırakıyor. Amaldi, Segre ve Gentile (filozofun oğlu Giovanni Junior) ara sıra onu ziyaret ederlerdi -Amaldi'nin dediğine göre, onu normal bir hayata dönmeye ikna etme umuduyla. Fermi'nin aralarında olmaması, hiçbir zaman samimi bir ilişki içinde olmadıklarını veya artık olmadıklarını gösteriyor. Majorana, fizikten bahsetmekten özenle kaçındı. Donanma ve deniz savaşları, tıp ve felsefe hakkında konuştular.

Her zaman canlı olan felsefeye ilgisi büyük ölçüde artmıştı. Ancak fizik hakkında konuşmayı reddetmesi, tam

olarak ondan vazgeçmediğini, aksine ona takıntılı hale geldiğini gösteriyor. Amaldi, "Hiçbirimiz," diyor, "teorik fizik alanındaki araştırmalarına devam edip etmediğini asla öğrenemedik." Sanırım öyleydi ama kanıtım yok.’

Zamanının oldukça büyük bir bölümünde çok çalıştı. Ama neyle uğraşıyordu ki, o dönemden elimizde sadece 1937'de yayınladığı ‘Teoria simmetrica dell’eletrone e del positrone’ adlı eseri var. Peki, ortadan kaybolmasından dört yıl sonra yayınlanan "Fizikte ve Sosyal Bilimlerde İstatistiksel Yasaların Değeri" adlı makalesi? Fizik alanında başka hiçbir şey yapmadığını savunanlar haklı olabilir. Ancak aksini düşünenler de haklı olabilir. Saatlerce, saatlerce, gece gündüz yazdı -ister fizik ister felsefe hakkında olsun- gerçek şu ki, yazdıklarından geriye iki kısa makale dışında hiçbir şey kalmadı. Şüphesiz ki, ortadan kaybolmadan kısa bir süre önce geri kalanını yok etti -dikkatsizce veya kasten, Giovanni Gentile Junior'ın Şubat-Mart 1942 tarihli Scientia dergisinde yayınlayacağı makaleyi atladı. Fizik konusunda nispeten bilgisiz, ve sosyal bilimler konusunda daha da bilgisiz biri olarak, bu metnin sonucunu son derece düşündürücü buluyorum: Radyoaktif bir atomun parçalanması, otomatik bir reaktörün yeterli amplifikasyonla mümkün kılınan mekanik bir etkiyle onu kaydetmesini sağlayabilir. Böylece sıradan laboratuvar ekipmanı, tek bir radyoaktif atomun kazara parçalanmasıyla tetiklenen son derece karmaşık ve gösterişli bir dizi olayı hazırlamak için yeterlidir.

Kesinlikle bilimsel bir bakış açısından, eşit derecede basit, görünmez ve tahmin edilemez hayati bir olayın insan varoluşunun nedeni olabileceğini düşünmemizi engelleyecek hiçbir şey yoktur. Eğer durum bizim inandığımız gibiyse, sosyal bilimlerin istatistiksel yasalarının rolü artacaktır, çünkü artık sadece çok sayıda bilinmeyen nedenin sonucunu ampirik olarak istikrara kavuşturmaktan ibaret olmayacak, esas olarak gerçekliğin anında ve somut bir kanıtını sunmaktan ibaret olacaktır -ki bunun yorumlanması özel bir sanat gerektirir, özellikle de hükümet sanatının yardımını.

Rahatsız edici ve endişe verici olduğu ölçüde son derece düşündürücü. Kendimi otomatik olarak şiirsel bir

biçimde yazarken, kelimeleri sayfa üzerinde işitsel ve görsel bir ritme göre düzenlerken buldum. Belki de tuhaf, anlamsız bir egzersiz. Ama gerçek şu ki, bunu yaparken kaygımın ve korkumun arttığını hissettim. İsterseniz kendiniz deneyin. Korkunç bir epigramla karşılaşacaksınız (ve epigramdan kastım kısa, özlü bir şiirsel kompozisyon -ama belki de kinayeli? Alaycı?).

Majorana'nın kız kardeşi Maria, o zamanlar sık sık fiziğin yanlış yolda olduğunu söylediğini hatırlıyor -ya da fizikçilerin, tam olarak hatırlayamıyordu. Ve kesinlikle araştırmadan, bu araştırmayla elde edilen veya elde edilmekte olan sonuçlardan bahsetmiyordu.

Belki de yaşam ve ölümden bahsediyordu, belki de Alman fizikçi Otto Hahn'ın 1939'un başlarında atom enerjisinin 'keşfi' ilk kez tartışıldığında söylediği söylenen şeyi söylemek istiyordu: 'Ama Tanrı bunu isteyemez!'

Ancak, Ettore Majorana'nın o yıllarda 'korkmuş' bir adam gibi davrandığına dair elimizdeki güvenilir, tutarlı raporlara bağlı kalalım. Eliot veya Montale'nin şiirleri bu korkuyu tanımlamaya yardımcı olabilir[19].

Brancati'nin romanlarındaki karakterler bunu psikolojik olarak açıklayabilir[20]. Elbette, Bel Antonio'daki

19 Parçada geçen Eliot, İngiliz-Amerikan modernist şair T.S. Eliot'tır; Montale ise 20. yüzyılın en önemli İtalyan şairlerinden Eugenio Montale'dir. İkisinin de şiirlerinde insanın korku, yalnızlık ve varoluşsal kaygılarını işleyen dizeler vardır, bu yüzden Majorana'nın "terör" duygusunu tanımlamak için örnek gösterilmişlerdir. Eliot'un şiirlerinde sıkça görülen "boşluk", "korku" ve "çürüme" imgeleri, Majorana'nın yaşadığı ruhsal dehşeti anlamak için bir edebi paralel olarak düşünülmüş olabilir. 1948'de Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldı. Montale'nin şiirlerinde sıkça görülen "kapanmış ufuklar", "boğucu atmosfer" ve "umutsuzluk" imgeleri, Majorana'nın "korku" dolu ruh halini tanımlamak için uygun bir edebi referans olarak görülmüş. 1975'te Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazandı. Eliot modern dünyanın parçalanmışlığını, Montale ise bireyin içsel korkularını ve çıkışsızlığını dile getirir.

20 1907'de Sicilya'nın Pachino kentinde doğmuş, 1954'te Torino'da ölmüş bir İtalyan romancı, oyun yazarı, şair ve

Ermenagildo Fasanaro gibi marjinal karakterleri düşünüyorum; bu tür bir 'insan bölünmesinden', insanlığın içindeki kötülüğün güçlerinin serbest kalmasından (1939-45) dehşete kapılan karakterleri. Ve özellikle de Amaldi'nin anlattığı bir olayda hatırladığı "Yatak Böcekleri" öyküsünün kahramanını: Majorana, saçlarını aşırı derecede uzatmıştı (dönem için uzundu -ama belki de günümüzdeki uzun saçlı erkek modası daha yaygın bir dehşete, daha genel bir korkuya karşılık geliyordu?), o kadar uzundu ki, itirazlarına rağmen, bir arkadaşı berberini evine göndermişti.

Tüm tanıklar, hatta aile doktorları bile, sinir krizi geçirdiğini söylüyor. Bazıları bu kullanışlı 'modern' örtmeceli ifade olmasaydı delilikten bahsetmeye meyilli olabilirdi.

---

senaristtir. Genç yaşta yazmaya başladı; ilk dönem eserleri faşist ideallerden etkilenmiş olsa da sonradan bu görüşleri reddetti. 1935'te yayımladığı In Search of a Cause adlı öykü koleksiyonu kariyerinin başlangıcı sayılır. En büyük çıkışını 1941'de Don Giovanni in Sicilia romanıyla yaptı. 1944'te Mussolini'nin megalomaniyasını hicveden Gli anni perduti'yi yazdı. 1946'da kısa öyküsü Vecchio con gli stivali ile Vendemmia Ödülü'nü kazandı; eser daha sonra Anni difficili filmine uyarlandı. 1950'de Il bell'Antonio romanıyla Bagutta Ödülü'nü aldı; bu eser 1960'ta filme uyarlandı. 1940'lar ve 1950'lerde birçok film senaryosu yazdı (La bella addormentata, Don Cesare di Bazan, Anni facili, L'arte di arrangiarsi vb.). Oyuncu Anna Proclemer ile evliydi ve bir kızları vardı. Torino'da geçirdiği büyük bir ameliyat sonrası hayatını kaybetti.

Güzel Antonio Brancati'nin 1949 yılında yazdığı bir romandır. 1930'lar ve 1940'larda geçen hikaye, güzelliğiyle kadınları kolayca çeken ancak Roma'daki kariyerinde başarısız olan ve evlilik için Sicilya'ya dönerken iktidarsızlıkla mücadele eden bir Sicilyalı adamı konu alır. Kitap, Güney İtalya cinsel galizmi ve Faşist İtalya ile ilgili temaları ele almaktadır. Güzel Antonio, 1950 Bagutta Ödülü'nü aldı. Bu eser, Mauro Bolognini'nin yönettiği ve başrolde Marcello Mastroianni'nin oynadığı 1960 yapımı Il bell'Antonio filminin temelini oluşturdu. 2005 yılında Maurizio Zaccaro'nun yönettiği ve Daniele Liotti'nin başrolünde olduğu iki bölümlük RAI dizisi Il bell'Antonio olarak tekrar sinema için uyarlandı

Ancak ne sinir krizi ne de delilik, kişinin istediği zaman girip çıkabileceği açık kapılar değildir. Oysa Majorana'nın Amaldi'nin 'normal bir hayat' dediği şeye istediği zaman dönebildiğine dair kanıtlar vardır. Ve inanıyorum ki onu geri dönmeye iten şey çok 'normal' bir kızgınlıktı, Fermi'ye ve 'Panisperna Çocukları'na karşı gizli düşmanlığının tekrarıydı -artık 'Çocuklar' değil, sıradan, sorumlu akademisyenlerdi; bir akademisyen olmanın, İtalyan akademik dünyasının (ve sadece İtalyanların değil) bir parçası olmanın gerektirdiği her şeyle birlikte, iç stratejiler ve taktikler alanında, giyim tarzında vb.

Ve üzülerek söylemeliyim ki, geri dönüşünün resmi nedeni, onu Teorik Fizik kürsüsüne başvurmaya ikna edenlerin Fermi ve diğer meslektaşları olduğu yönündeki iddia, gerçeğin çarpıtılmasıdır. Aslında Ettore Majorana'nın çekimser kalması, doldurulacak kürsüler için adayların kısa listesi yapılırken zaten varsayılmıştı. Ve bence Majorana'nın son dakika başvuru kararı, arkasından planlanan bir projeyi engelleme arzusundan kaynaklanıyordu.

Laura Fermi, olayı çevreleyen efsaneyi dürüstçe çürütüyor ve olayı gerçekten olduğu gibi aktarıyor. Her zamanki gibi, üç kazanan, yarışma başlamadan önce zımnen seçilmişti: Gian-Carlo Wick birinci; Giulio Racah ikinci; Giovanni Gentile junior üçüncü.

Fermi'nin de üyesi olduğu komite, adayların başvurularını görüşmek üzere toplandı. Bu noktada, tüm planlarını alt üst eden beklenmedik bir olay meydana geldi: Majorana kimseye haber vermeden aniden yarışmaya katılmaya karar verdi. Bu kararın sonuçları açıktı: Majorana birinci tercih olacak ve Giovanni Gentile üçüncü sıradan düşecekti.

Bu tehditle karşı karşıya kalan filozof Giovanni Gentile, iyi bir aile babası gibi davrandı. Milli Eğitim Bakanlığı'na yarışmayı askıya aldırdı; yarışma ancak Ettore Majorana'nın, itibarı ve Bakan Casati tarafından çıkarılan ve 1935'te Faşistler tarafından yeniden yürürlüğe konulan bir yasa sayesinde Napoli Teorik Fizik Kürsüsü'ne atanmasının ardından, nezaketle çekilmeyi kabul etmesiyle yeniden başladı.

Her şey normale döndü. Ve Majorana'nın da ciddi anlamda 'normalliğe' dönmesi gerekiyordu, çünkü yarışmaya sadece meslektaşlarının aleyhine acı bir şaka olarak katılmıştı. Meslektaşları arasında, ortadan kaybolmasından sonra, iletişim kurmak, ders vermek zorunda kaldığı için panik içinde kaçtığı kanaati yerleşti. Yani demek istediği şuydu: Hak etti.

VIII

Böylece intikam almak için, öfkesinden dolayı, kendisini tuzağa düşürdüğü bir mekanizmayı harekete geçirdi. Ve en azından bir şey açık görünüyor: kendini tuzağa düşmüş hissediyordu -onu devam etmeye, yayın yapmaya, kendisini Kürsü almaya hak kazandıran bir "itibar" düzeyinde korumaya ve aslında her zaman yapmaktan kaçınmaya çalıştığı (ve yakın zamanda bu girişiminde başarılı olduğu, görünüşe göre asla yapmak zorunda kalmayacağına kesin olarak inandığı) şeyi düzenli ve ısrarla yapmaya zorlayan "normallik" tarafından tuzağa düşürülmüştü. Artık Fermi gibi biri olmaktan kaçamazdı.

Şüphesiz ki, öğretmekten de belli bir rahatsızlık duyuyordu -konuşmak, iletişim kurmak, kendini ifşa etmek. Yine de eve yazdığı mektuplardan ve kız kardeşinin ve o zamanlar onu görenlerin hatırladıklarından, öğretmek onun üzerinde özellikle travmatik bir etki yaratmamıştı. Derslerine çok az öğrenci katılıyordu -ki bu onun için bir rahatlama olmalıydı- ve sadece bir tanesi düzenli ve ilgiliydi, bu da onu cesaretlendirmeye yetmişti.

1938'in ilk üç ayını Napoli'de oteli ve Fizik Enstitüsü arasında geçirdi. Dersinden sonra Enstitü Başkanı Carrelli ile uzun uzun sohbet eder, fizik üzerine konuşurdu. Carrelli, Majorana'nın dolaylı olarak bile bahsetmese de, bir konu üzerinde çalıştığı izlenimine kapılmıştı:

'Hakkında konuşmayı tercih etmediği, oldukça ilgi çekici bir şey üzerinde çalışıyordu.'

Ara sıra sahil boyunca yürüyüşe çıkıyor ve otelinden ayrılabileceği bir pansiyon bulmaya çalışıyordu. Tuhaf bir şekilde, sahip olduğunu iddia ettiği sayısız adrese ve 28 Ocak'ta annesine yakında otelinden bir "pansiyona" taşınacağını söylemesine rağmen, sonuçta bir pansiyon bulamamış gibi görünüyor, çünkü Şubat ayında Hotel Terminus'tan daha temiz ve daha konforlu olan Hotel Bologna'ya geçiyor.

Ve işte bu noktada ilk şüphem, ilk kuşkum ortaya çıkıyor. Ocak ayında bir "pansiyon" bulup, ortadan kaybolmasına doğru ilk adım olarak, otel ve "pansiyon" arasında çift hayat yaşamaya mı başladı? Çünkü onun ortadan kayboluşunu dikkatlice planlanmış ve kırılgan bir yapı olarak görmekten kendimi alamıyorum —tıpkı Filippo Brunelleschi'nin Şişman Marangoz'a yaptığı karmaşık şaka gibi[21] —bir nefesin bile devirebileceği ama bir arada duran, dayanıksız, maddi olmayan yapılardan biri; çünkü o nefes bile hesaba katılmış.

Elbette her zaman ölçülemeyen, öngörülemeyen bir şey vardır: tamamen başarılı bir şaka, tıpkı Santa Maria del Fiore'nin kubbesi gibi, yalnızca yazarının hesaplamalarına, uzmanlığına ve öngörüsüne bağlı olamaz[22].

---

21 Filippo Brunelleschi’nin “Fat Carpenter” (Grasso Legnaiuolo) üzerine yaptığı şaka, 1409 civarında Floransa’da gerçekleşmiş ve tarihin en karmaşık, ironik “beffa”larından biri olarak anlatılmıştır. Bu olayda Brunelleschi ve arkadaşları, ünlü marangoz Manetto’nun kimliğini sorgulamasına yol açacak kadar ayrıntılı bir oyun kurmuşlardır. Hikâye Antonio di Tuccio Manetti’nin The Fat Woodworker adlı metninde aktarılır. Manetti, Brunelleschi’nin biyografisini de yazmış bir Floransalı yazardır. Manetto di Jacopo, Floransa’nın en iyi marangozlarından biri olarak bilinir. Büyük ve iri yapılı olduğu için “Grasso” (Şişman) lakabıyla anılır. 1409 civarında, sanatçılar ve zanaatkârların katıldığı bir akşam yemeği sırasında başlar. Brunelleschi ve arkadaşları, Manetto’nun kimliğini “çaldılar.” Çevresindeki herkes, sanki Manetto başka biriymiş gibi davrandı. O kadar ayrıntılı bir şekilde planlandı ki, Manetto kendi kimliğinden şüphe etmeye başladı. Bu oyun, Floransa kültüründe “beffa” (ince alaylı şaka) geleneğinin en ünlü örneklerinden biri oldu. Şaka, bireyin toplum içindeki kimliğinin ne kadar başkalarının kabulüne bağlı olduğunu gösterir. Dönemin Floransa’sında zekice kurgulanmış şakalar, sosyal zekânın ve sanatçıların oyunbaz ruhunun göstergesiydi. Olay, Ross King’in Brunelleschi’s Dome kitabında da modern bir anlatımla aktarılmıştır

22 Santa Maria del Fiore’nin kubbesiyle ilgili “hesaplanamayan” şey, Brunelleschi’nin kullandığı mühendislik yöntemlerinin tam

Öngörülemeyenin müdahale edebileceği ve kaos yaratabileceği her şeyde olduğu gibi, şans çok önemlidir. Şans Brunelleschi'yi hayal kırıklığına uğratmadı. Ve, bunu söylemek ne kadar alaycı görünse de, Majorana'yı da hayal kırıklığına uğratmadı. Çünkü gerçek şu ki, ölümde ya da hayatta, intihar ederek ya da kaçarak ortadan kaybolmak istiyordu. Ve bulunmasına yol açabilecek ve gerçekleşmeyen tüm belirsizlikler, bu nedenle, hedeflediği şey göz önüne alındığında, genellikle şans olarak adlandırılan şeyin işaretleri olarak görülmelidir.

---

olarak nasıl işlediğinin bilinmemesidir. O dönemde kubbenin çapı ve yüksekliği o kadar büyüktü ki, klasik iskele kurma teknikleriyle inşa edilmesi imkânsızdı. Brunelleschi'nin geliştirdiği iç içe geçmiş tuğla dizilimleri, çift kabuklu yapı ve özel kaldırma makineleri sayesinde kubbe inşa edildi; ancak bu tekniklerin ayrıntılı hesapları günümüze ulaşmadı. Kubbenin çapı yaklaşık 45 metreydi. Bu büyüklükte bir kubbenin geleneksel ahşap iskelelerle desteklenerek örülmesi mümkün değildi. Kubbe çift kabuklu olarak tasarlandı: içte daha kalın, dışta daha ince bir kabuk. Tuğlalar "balık sırtı" (herringbone) düzeninde dizildi. Bu sayede tuğlalar kendi ağırlıklarıyla birbirini kilitledi ve aşağıya kaymadı. Özel vinçler ve kaldırma makineleri icat edildi; bu makinelerin mekanik detayları tam olarak belgelenmedi. Brunelleschi'nin statik hesapları ve geometrik yöntemleri günümüze ulaşmadı. Modern mühendisler kubbenin nasıl ayakta kaldığını açıklayabiliyor, fakat Brunelleschi'nin o dönemde hangi matematiksel ve pratik hesapları yaptığı kesin olarak bilinmiyor. Bu yüzden kubbe, "hesaplanamayan deha" olarak anılır. Kubbe, Rönesans mimarisinin en büyük mühendislik başarısı olarak kabul edilir. Brunelleschi'nin yöntemleri, modern mühendislikte hâlâ incelenen bir sırdır. Yapı, Floransa'nın hem dini hem de kültürel kimliğinin sembolü olmuştur.

Ama kronolojik olarak ilerleyelim. Ve şunu da belirtmek gerekir ki, üniversitede haftada verdiği iki ders, evi Roma'da olduğu için Napoli'de ikamet etmesini gerekli kılmıyordu. Daha fazla mahremiyetin tadını çıkarabileceği bir otelde yaşamayı sevdiği açıktır.

Roma'daki ailesiyle birlikte. Dahası, Napoli'den yazdığı mektuplar, Almanya'dan yazdıklarına kıyasla ailesinden daha fazla kopukluk ve mesafeli olduğunu gösteriyor -özellikle son mektubunda bu durum daha belirgin. Belki de ailesinin iyileşmesinden veya "normalliğe" kavuşmasından duydukları "normal" memnuniyette, "itibarı" nedeniyle Başkanlığa atanmasıyla aldığı olağanüstü övgüden duydukları gururda bir yanlış anlama sezmiş ve şu anki hastalıklı hassasiyetiyle buna içerlemişti.

Ancak her ne olursa olsun, Napoli'de özlem duyduğu tam yalnızlığa doğru bir adım daha atmıştı. Son ve nihai adım henüz atılmamıştı.

Böyle bir adımın engellerini aşmanın ve başarısını sağlamanın yollarını uzun uzun düşündüğüne inanıyorum. Bocchini'nin sözleri: 'Cesetler bulunur, kaybolanlar yaşayanlardır', neredeyse kesinlikle uydurma olsa da, vakaya mükemmel bir şekilde uyuyor -ancak ek bir şartla: yalnızca yeterince zeki olan yaşayanlar iz bırakmadan kaybolabilir- ya da bir iz kaçınılmazsa, bunun başkaları tarafından ne kadar yanlış yorumlanacağını ve ne kadar beceriksizce takip edileceğini önceden görebilir ve hesaplayabilir.

'Başkaları' - veya polis. Ve hiç şüphem yok ki Majorana'nın polis hakkındaki görüşü (büyük olasılıkla Bergotte'nin Doktor Cottard hakkındaki görüşüne benzer), Dante ve Sara Majorana'yı Floransa Ağır Ceza Mahkemesine götüren yirmi bin sayfalık belgenin büyük kısmını oluşturan sayısız 'ifade' aracılığıyla edindiği deneyime dayanıyordu.

25 Mart akşamı Ettore Majorana, saat 22.30'da Napoli-Palermo posta gemisiyle yola çıktı. Fizik Enstitüsü Başkanı Carrelli'ye bir mektup göndermişti ve ailesine hitaben yazdığı bir mektubu da otelinde bırakmıştı. Mektubu göndermemesinin nedenleri açık: işlerin nasıl sonuçlanacağını tahmin etmişti ve ailesinin haberi çok sert bir şekilde değil,

yavaş yavaş almasını istemişti. Mektuplar, Domus Galileiano'daki Majorana belgelerinden sorumlu genç fizikçi Erasmo Recami tarafından yayınlandığından beri birçok kişi tarafından okundu. Ancak burada yeniden yayınlamaya değer görünüyor. Carrelli'ye yazılan mektup şöyle:

Sevgili Carrelli,

Kaçınılmaz bir karar aldım. Bunda en ufak bir bencillik kırıntısı yok, ama ani kayboluşumun size ve öğrencilerime bir miktar rahatsızlık vereceğinin farkındayım. Bunun için de sizden beni affetmenizi rica ediyorum, ama özellikle de bu aylarda bana gösterdiğiniz tüm güveni, gerçek dostluğu ve sempatiyi ihanete uğrattığım için. Lütfen Enstitü'de tanıdığım ve takdir ettiğim kişilere, özellikle de Sciuti'ye benden selam söyleyin; bunların hepsini en azından bu akşam saat on bire kadar, belki de daha sonrasına kadar güzel bir hatıra olarak saklayacağım.

"Bunda en ufak bir bencillik kırıntısı yok" derken neyi kastediyor? Eğer kararın çok farklı duygular ve niyetlerle, hazımsızlık ve baş ağrısına atfedilebilecek bir sıkıntıdan çok farklı bir sıkıntıyla motive edildiğini kastetmiyorsa? Kelimeler açık ve net bir şekilde öne çıkıyor -ancak şimdiye kadar garip bir şekilde görünmezdi. Ayrıca, zamanın belirsizliğine de dikkat çekmek gerekir: "Bu akşam saat on bir" ifadesi, aynı derecede inandırıcı bir şekilde, ölümden sonraki yaşamın belirsizliğini veya yaşam ve ölüm arasındaki seçimi, ölmek ya da hayatta kalmak arasındaki seçimi çağrıştırıyor. Peki neden tam olarak bu saat? Napoli-Palermo gemisinde intihar etmek için en gerçekçi olmayan saat değil miydi? Saat on buçukta yola çıkan gemi, saat on birde hala Napoli Körfezi'nde, limandan, ışıklı şehirden görülebiliyor, yolcular çeşitli işleriyle meşgul olmaya devam ediyor olacaktı. Geminin kalkışından yarım saat sonra denize atlayan bir adamın görülme, hatta kurtarılma şansı oldukça yüksektir. Majorana, gerçekten intihar etmeyi amaçlıyorsa, tüm bunları hesaba katmamış olabilir mi?

Bu ‘on bir’ sayısında bir ipucu, gizli bir mesaj olabilir. Belki bir matematikçi, bir fizikçi, gelgit hareketinde uzman

biri bunu çözebilirdi. Yoksa Majorana bunu böyle düşünceleri ima etmek amacıyla mı eklemişti? Aslında, Napoli Körfezi'ndeki gelgitler nedeniyle cesedinin bulunma olasılığının en düşük olduğu kesin zamanı hesapladığını kısaca hayal etmiştim.

Başka intihar notları da gördüm. Hepsinde az çok belirgin bir değişiklik var -sadece el yazısında bile olsa. Her zaman. Bir düzensizlik. Bir karışıklık. Majorana'nın iki notu ise tam tersine, soğukkanlılık, farkındalık, kendine hakimiyet, belirsizliğin etrafından dolanma biçimi ortaya koyuyor ki, onu şimdi tanıdığım kadarıyla, bu kasıtlı olamazdı.

Hatta ölüm veya son yerine 'kaybolma' terimi bile, aslında olmadığı bir örtmeceyi ima etmek için kasıtlı olarak seçilmiş gibi görünüyor. Ve işte ailesine yazdığı mektup -eğer buna mektup denebilirse-:

Tek bir dileğim var: siyah giymeyin. Eğer geleneklere uymak zorundaysanız, sadece bir yas sembolü takın, ama üç günden fazla değil. Ondan sonra beni hatırlayın. Kalbinizde, eğer yapabilirseniz, ve beni affedin.

Ve bir kez daha bir sayı: 3.3 + 11 = 14. Bu rakamlar bir şey ifade edebilir mi? Sayılar hakkında bilgim yok, sadece kelimeler hakkında bilgim var. Ve bu kısa mesajda, kesinlikle etki etmiş olması gereken üç kelime var: 'eğer yapabilirseniz'. Carrelli, kendisine hitaben yazılmış mektubu henüz almamıştı ki, Palermo'dan Majorana'dan acil bir telgraf aldı; telgrafta, mektuba aldırış etmemesi rica ediliyordu.

Sonra mektup geldi ve telgrafı anladı ve Roma'daki Majorana ailesini aradı. Daha sonra Palermo'dan Ettore'den, 'Grand Hotel Sole' başlığı taşıyan bir kağıda yazılmış başka bir mektup aldı:

Sevgili Carrelli,

Umarım telgrafımı ve mektubumu aynı anda almışsındır. Deniz beni reddetti ve yarın Bologna Oteli'ne döneceğim, belki de bu mektupla birlikte seyahat edeceğim. Ancak, öğretmenliği bırakma

niyetim var. Ibsen kahramanlarından biri olduğumu düşünmeyin, çünkü durum farklı. Daha fazla ayrıntı için emrinizdeyim.

Bu mektup 26 Mart tarihli. Polis soruşturmalarına göre, aynı akşam saat yedide Majorana Napoli'ye giden posta gemisine bindi; ertesi sabah 5.45'te Napoli'ye indi. Ama benim şüphelerim var. Ve bunun nedeni, dönüş yolculuğu sırasında denize atlamış olabileceğini düşünmem değil, 26 Mart akşamı Palermo'da gemiye binmemiş olabileceğini düşünmem.

IX

Majorana'nın dönüş yolculuğunu yaptığı ve Napoli'ye indiği gerçeği, teslim edilen ve 'Tirrenia'nın merkez ofisinde bulunan bir dönüş biletiyle doğrulandı. Ettore Majorana olabilecek bir kişinin o bilette kendisine tahsis edilen kabinde seyahat etmiş olması gerçeği, o kabinde geceyi geçiren Profesör Vittorio Strazzeri tarafından doğrulandı. Teslim edilen biletlerden, bu kabinin İngiliz Charles Price, Vittorio Strazzeri ve Ettore Majorana tarafından paylaşıldığı ortaya çıktı. Price'ı bulmak mümkün olmadı. Ancak Palermo Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olan Profesör Strazzeri'yi bulmakta hiçbir zorluk yaşanmadı.

Ettore'nin kardeşinden gelen bir mektuba (muhtemelen bir fotoğraf eşliğinde) Profesör Strazzeri, Ettore Majorana ile gerçekten seyahat edip etmediğinden ve 'üçüncü adamın' bir İngiliz olup olmadığından şüphe duyduğunu belirtti. Ancak, "eğer benimle seyahat eden kişi kardeşinizse, en azından Napoli'ye varmadan önce intihar etmedi" diye kesinlikle ikna olmuş durumda. İngiliz adama gelince, ona Price denmesini sorguluyor, çünkü İtalyanca'yı "biz güneyliler gibi" konuşuyordu ve bir dükkan sahibinin ya da daha sıradan bir insanın biraz kaba tavırlarına sahipti. Bu gerçekten de bir "üçüncü adam" vakası. Ama sorun kolayca çözülebilir. Profesör Strazzeri, Charles Price sandığı adamla birkaç kelime konuşmuş, Ettore Majorana sandığı adamla ise hiç konuşmamış olduğundan, konuşmayan ve Strazzeri'nin daha sonra Ettore Majorana olarak tanımladığı adamın aslında İngiliz olduğunu, daha sonra Price olduğu söylenen kişinin ise Sicilyalı, güneyli, dükkân sahibi gibi görünen ve Majorana'nın biletiyle seyahat eden biri olduğunu varsaymak mantıklıdır. Bunda şaşırtıcı bir şey olmazdı. Majorana, doğru zamanda Tirrenia bilet gişesine gidip dönüş biletini, bilet almak üzere olan ve hatta yaş, boy, ten rengi bakımından kendisine benzeyen bir adama vermiş olabilir (bir avuç Sicilyalı arasında bile tipik bir Sarazen bulmak zor değildir). Aksi takdirde,

Profesör Strazzeri'nin raporunu güvenilmez olarak reddetmek veya birçok kişinin yaptığı gibi, Price olmayan ama kendisini İngiliz gibi gösteren bir Güneyli, bir Sicilyalı'nın Majorana'yı takip edip adımlarını yönlendirdiğini hayal etmek zorunda kalırdık. Elbette, buradan da bir Mafya'nın kadın ticareti yaptığı gibi fizikçi ticareti yaptığı efsanesi çıkıyor!

Ancak bu tür hipotezlerin dışında, Profesör Strazzeri'nin Ettore Majorana ile seyahat ettiğinden hiç emin olmaması, ancak Majorana olabilecek kişinin Napoli'ye indiğinden kesinlikle emin olması önemli bir gerçektir. Hatta o kadar emindir ki, Ettore'nin kardeşine onu bir manastırda aramasını tavsiye eder. Bu tür şeyler olur, diyor; orta derecede dindar insanlar daha önce bir manastıra çekilmişlerdir — böylece bir bilim insanını mutlaka dine karşı kayıtsız veya düşman biri olarak gören geleneksel görüşünü ortaya koyuyor. Ancak bu durumda yanılıyordu. Ettore Majorana dindar bir Katolikti. Tüm trajedisi dini bir trajediydi -hatta bir Pascal trajedisi bile denebilir[23].

Ve bilimin yol açtığı -hatta belki de çoktan vardığı- dini sorunları önceden gördüğü için, hayatı hakkında bu sayfaları yazıyorum. Profesör Strazzeri'nin Majorana'nın bir manastıra sığınmış olabileceği önerisini içeren mektubu 31

23 Pascal, hem dindar bir Hristiyan hem de bilim insanı olarak, akıl ile iman arasındaki gerilimi derin bir şekilde yaşamıştı. İnsanın iki uç arasında sıkışmışlığı: Bir yanda aklın ve bilimin sunduğu açıklamalar, diğer yanda Tanrı'ya duyulan ihtiyaç ve inanç. İnsan aklı sonsuzluğu kavrayamaz; bilim ilerledikçe Tanrı'nın yerini almaz, aksine insanın varoluşsal boşluğunu daha da görünür kılar. Bu, aklın yetmezliği ile inancın zorunluluğu arasındaki dramatik çatışmadır. Majorana bağlamında: Onun "trajedisi"nin Pascalcı olarak tanımlanması, bilimin getirdiği yeni soruların dini ve metafizik boyutunu önceden görmüş olmasına işaret eder. Yani Majorana'nın kayboluşu sadece kişisel bir dram değil, bilimin insanı Tanrı'dan uzaklaştırma ihtimali karşısında duyulan derin bir dinsel kaygının sembolü olarak okunur. Kısacası "Pascalian tragedy" ile kastedilen, bilimsel aklın ilerleyişi ile dini inanç arasındaki çözümsüz gerilimdir. Pascal'ın kendi hayatında yaşadığı bu ikilemin, Majorana'nın trajedisinde yeniden sahneye çıktığı söyleniyor.

Mayıs tarihli. Oysa 16 Nisan gibi erken bir tarihte Giovanni Gentile, Bocchini'den manastırları araştırmasını istiyordu -muhtemelen ailenin isteği üzerine.

17 Temmuz'da, en popüler İtalyan haftalık gazetesi La Domenica del Corriere, "Onu gören var mı?" başlığıyla Majorana'nın küçük bir fotoğrafını ve kayıp adamın tanımını yayınladı:

Yaşı 31; boyu 1.70; siyah saçlı, koyu gözlü, bir elinin arkasında uzun bir yara izi var. Onun hakkında bilgi sahibi olan herkesin, Roma, Viale Regina Margherita 66 adresindeki Rahip Marianecci'ye yazması rica olunur.

Onun hakkında bilgi sahibi olanlardan biri de Napoli'deki "Gesu Nuovo" kilisesinin Başrahibiydi. Başrahip, Mart ayı sonlarında, fotoğraftan Ettore Majorana olarak neredeyse kesin olarak teşhis edebildiği genç bir adamın, dini bir kurumda kabul edilmek ve dini çağrıya olan eğilimini test etmek için kendisini ziyaret ettiğini açıkladı. İsteğin formüle edildiği şartlar, genç adamın dini konularda bilgisiz olmadığını düşündürüyor; ve isteğin bir Cizvit rahibine yapılmış olması, o tarikatla daha önce bir aşinalık ve bağlılık olduğunu gösteriyor.

Nitekim Ettore Majorana, Roma'daki 'Convitto Massimo'da öğrenciydi ve onların kurallarını ve doktrinlerini iyi biliyordu. (Okul tarafından 17 Aralık 1917 ile 27 Ocak 1918 arasındaki dönem için yayınlanan bir raporda şu şekilde değerlendiriliyor:

dindarlık 10; disiplin 10; başarılar 10; nezaket 10.

Ve her ne kadar yurtta ve sınıfta davranışları 10'da tutulsa da, çalışkanlığı ve ilerlemesi sadece 9'a ulaşıyor. Ancak, dindarlık için aldığı 10 puan -ki bu bizim dindarlık olarak düşündüğümüz şey değil- etkileyici.)

Rahip, gencin kontrol edilemeyen ajitasyonundan[24] şüphelenerek, ‘evet, bunun mümkün olduğunu ancak hemen olmadığını’ söyledi. Geri dönmesi gerektiğini ekledi. Ancak o geri dönmedi.

---

24 Cümlenin bağlamında genç, öyle bir taşkın ve dizginlenemez heyecan içindedir ki, rahip bunu fark edip kuşkuya kapılır.

Mart ayının sonlarına doğru. Palermo gezisinden ve intihar notlarından önce mi, yoksa Napoli'ye döndükten sonra mı? Çünkü, bir görgü tanığının ifadesine göre, Napoli'ye geri döndü.

27 Mart'taki posta gemisinde olmasa bile. Görgü tanığı, bir hemşire, sıradan bir hemşire değildi; onu neredeyse hiç tanımayan ve, çoğu zaman olduğu gibi, amaçsızca karışan biri değildi. Ona şahsen bakmıştı ve gerçekten de annesine yazdığı bir mektupta, aradığı 'emeklilik maaşı' için bazı yararlı adresler verdiğini söylediği hemşireydi. Onun sunduğu kanıtlar, aslında Majorana'nın planlarını, ortadan kaybolması için yaptığı düzenlemeleri yok eden, ölçülemeyen, tahmin edilemez tek faktördür.

Eğer bu, ciddiye alan bir polis gücünün ölçülemeyen, tahmin edilemez faktörüyle desteklenmiş olsaydı, belki de şimdi Majorana'nın ortadan kaybolmasıyla ilgili tahminlerde bulunmazdık. Fakat polisin bunu dikkate almayacağı, delillerini gizemli bir dava etrafında her zaman gelişen tüm boş efsanelerle birlikte reddedeceği çok düşünülebilir ve tahmin edilebilirdi.

Aile hemşireye inandı. Ve ‘Gesii Nuovo’nun Başrahibinin 27 Mart'tan sonra Ettore'yi gördüğüne inandılar. Yanılmıyorsam, tüm aile belirli bir tarihe kadar ve annesi de ölümüne kadar inandı. Çünkü vasiyetinde onu hatırlıyor ve ona ‘geri döndüğünde’ miras payını bırakıyor. Ve haklı olduğuna ikna oldum.

Mussolini'ye yazdığı mektup, perişan bir annenin mantıksız umutlarını ifade etmiyor. Nesnel olarak doğru ve kesin gerçekleri belirtiyor. Ve özellikle de asıl önemli nokta şu:

Her zaman aklı başında ve dengeliydi ve bu nedenle ruhunun ve sinirlerinin bu trajedisi açıklanamaz. Ama bir şey kesin ve tüm arkadaşları, ailesi ve ben, yani annesi, bunu tam bir güvenle doğrulayabilirim: İntiharı düşünmeye sevk edebilecek hiçbir klinik veya zihinsel emsal, daha önce olmuş benzer vaka kaydedilmedi. Aksine, hayatının ve çalışmalarının dinginliği ve sadeliği, onu basitçe bilimin kurbanı olarak görmeyi mümkün kılıyor, hatta buna zorluyor.

Annesi bu mektupta, polis gözetimi altında bile mantıklı kalacak olan diğer şüphesiz mantıklı şeyleri söylüyor: Yanında getirdiği parayı daha kolay idare edebileceği bir köylü evinde, çevredeki kırsal kesimde aranması gerektiğini söylüyor. Ve pasaport kaydının, Ağustos ayında süresinin dolduğu gerçeğiyle birlikte tüm konsolosluklara dağıtılması gerektiği.

Çünkü intihar teorisini geçersiz kılan bir diğer faktör de Ettore Majorana'nın pasaportunu ve bir miktar parayı yanına almış olmasıdır. 22 Ocak'ta annesinden kardeşi Luciano'dan ortak hesaplarındaki kendi payını bankadan çekmesini ve hepsini kendisine göndermesini istemişti. Ve 25 Mart'tan kısa bir süre önce -intihar etme niyetini belirterek Palermo'dan ayrıldığı gün- o zamana kadar dokunmadığı Ekim-Şubat maaşını çekti.

Beş ay boyunca maaşını nakde çevirmeyi ihmal etmesinden de anlaşıldığı gibi, para konusunda hiç bilgisi yoktu -ancak intihar etmeden hemen önce bunu nakde çevirmesi pek inandırıcı değil. Basit bir açıklama şu ki, planladığı şey için buna ihtiyacı vardı.

Elbette, daha karmaşık bir açıklama daha var: intihar etmeyi planlayan birinin, elden çıkardığı tüm parayı ve pasaportunu da yanında götürmesinin son derece düşük olasılığı, annesinin intihar etmediği ve hâlâ hayatta olduğu umutlarını pekiştirebilir. Ancak bu, ailesinden yas tutmamalarını -veya eğer tutmaları gerekiyorsa, göze çarpmayan sembolik bir şey olmasını ve sadece üç gün (Sicilya'nın üç günlük "sıkı yas" günü) - istemesiyle geçersiz kılınıyor. Açıkça, ölümünün sıradan bir şey olarak kabul edilmesini istiyordu.

X

Kendini ‘bir ölüme’ veya ‘ölüme’ hazırlamak, kendini unutmak, kendini unutmak ve unutulmak için bir duruma hazırlamak (ki bu ölümün kendisinin bir parçasıdır, ancak aynı zamanda sadece kayıt altına alınmış bir ölümün de bir parçası olabilir, eğer kişi yeterince kurnaz ve kararlıysa geri dönmekten, kendini ‘başkalarıyla’ ilişkilendirmekten kaçınır, ancak onların faaliyetlerini ve duygularını bir entomolog gözüyle gözlemler; daha kurnaz ve kararlı, yani Mattia Pascal'dan daha kurnaz ve kararlı, ancak yirmi yıl sonra Vitangelo Moscarda'dan daha değil[25]; ve bu iki Pirandelli kahramanına kasten atıfta bulunuyorum çünkü basında ve televizyonda Ettore Majorana'nın davranışlarını Mattia Pascal'ınkine göre modellediği gösterildi, oysa aslında bu daha çok Uno, nessuno e centomila'nın kahramanınınkine uyuyor) kendi kayboluşuna hazırlanıyor, Düzenleme, hesaplama, sanırım Majorana'nın aklından —bir çürütme, karşıt görüş, karşı nokta olarak— kısa yaşamının unsurlarının, kayboluşunun gizemiyle ilişkilendirildiğinde bir mit oluşturabileceği fikri geçmiş olmalı.

---

25 Luigi Pirandello'nun "Ölen Mattia Pascal" adlı romanı, yirminci yüzyılın başlarındaki İtalya'da geçen ve ana karakteri Mattia Pascal'ın kimlik ve kader karmaşıklıklarını irdeleyen bir eserdir. Roman, Mattia'nın babasının ölümünden sonra ailesinin başına gelen felaketler ve Mattia'nın bu durumdan kurtulma çabaları etrafında şekillenir. Pirandello, bu hikaye aracılığıyla bireyin kimlik arayışını, toplumun dayattığı rollerden sıyrılma isteğini ve bunun getirdiği trajikomik sonuçları ustaca ele alır. **Vitangelo Moscarda**, Luigi Pirandello'nun 1926'da yayımlanan "100.000 Biri" adlı romanının başkahramanıdır. Roman, Moscarda'nın, başkalarının onu farklı gördüğünü fark etmesiyle başlayan kimlik bunalımını anlatır. Bu keşif, onun kendi varoluşunu sorgulamasına ve hayatını değiştirmeye çalışmasına yol açar. Moscarda, modernlik mitini ve makine mitini anlamsızlaştırıp yıkan bir karakter olarak da tasvir edilir.

İster gerçek ister kurgu olsun, 'denizde ölüm' seçimi, bir miti —Dante'nin Ulysses mitini— çağrıştırıyor ve tekrarlıyor.

Cesedinin bulunamaması veya denizde kaybolduğu varsayılması, mitsel göndermeyi doğrulamanın bir yoluydu. Kayboluşun kendisi de miti güçlü bir şekilde anımsatıyor. Bir kişinin cesedi bulunamadığında, ölümü kutsanmamış olarak kaldığı için 'gerçek' bir ölüm değildir; Ya da kayıp kişi başka bir yerde yeni bir kimlik ve varoluş edindiğinde —ki bu ‘gerçek’ bir kimlik veya ‘gerçek’ bir varoluş değildir— böylece görünmezliğin, yani mitlerin alanına girer; sadece (bürokratik, yasal anma dışında —‘varsayılan ölüm’ resmi olarak kaybolmadan beş yıl sonra ilan edilir) gönülsüz bir saygıyla, dinmeyen bir kızgınlıkla hatırlanabilir.

Eğer Pirandello haklıysa ve ölüler ‘anmanın emeklileri’ ise, kayıp kişiler daha kapsamlı ve uzun süreli bir anmanın maaş bordrosundadır[26]. Her zaman. Ama özellikle de efsanevi kayboluşu gençlik, deha, bilgi birikimi gibi efsanevi çağrışımlar taşıyan Ettore Majorana örneğinde.

Ve Majorana'nın, 'yalnız bir adam' olma veya 'var olmaktan vazgeçme' arzusuna rağmen bunun farkında olduğuna ikna oldum; aslında ortadan kayboluşu bir miti

26 Bu cümledeki espri, ölüm ile kayboluş arasındaki farkı ironik bir muhasebe/maaş metaforu üzerinden kuruyor. Pirandello’nun sözü: “Ölüler hatıranın emeklileridir” — yani ölüler, artık aktif hayattan çekilmiş ama hafızada, anılarda “maaş” almaya devam eden kişiler gibi düşünülüyor. Sciascia’nın eklediği espri: “Kayıp kişiler ise daha kapsamlı ve uzun bir hatıranın bordrosundadır.” Burada “pay-roll” (bordro, maaş listesi) ile “pensioners” (emekliler) arasındaki kelime oyunu var. Ölüler, hatıranın “emeklileri” olarak hafızada sınırlı bir şekilde yer alıyor. Ama kaybolanlar (ölü mü, diri mi belli olmayanlar) sürekli hatırlanıyor, tartışılıyor, spekülasyonlara konu oluyor. Bu yüzden onların “hatıra maaşı” daha uzun sürüyor, daha büyük bir “ödenek” gibi. Kısacası espri şunu söylüyor: Ölüler hatırlanır ama hatırlanışları sınırlı ve kapanmış bir dosya gibidir. Kayıplar ise bitmeyen bir hatırlanışa, sürekli yenilenen bir meraka ve söylentiye tabidir. Bu farkı mizahi bir şekilde “emekli maaşı” ile “bordroda aktif maaş” arasındaki ayrım üzerinden dile getiriyor.

temsil ediyordu, temsil etmesi amaçlanmıştı - bilimin reddinin bir miti.

İki bin yıldan fazla bir süredir tek bir bilim insanı bile yetiştirmemiş olan Sicilya'nın yerlisi olarak, bilimin yokluğunun, hatta reddinin bir varoluş biçimi haline geldiği bir yerde, onun bir bilim insanı olması başlı başına bir sapmaydı[27]. Ve bilimi varlığının bir parçası, hayati bir işlev, hayatının bir boyutu olarak 'taşıması', özellikle doğanın sırlarından birini arayışı ve keşfi içinde, taşıdığına inandığı ölüm payının, bir avuç ölümcül toz gibi insanlığın içinde kök salıp filizlenip yayıldığı önsezisiyle daha da ağırlaşan ağır bir yükü temsil etmiş olmalıydı. Şair, “Size bir avuç tozda korkuyu göstereceğim” diyor. Bence Majorana bu korkuyu bir avuç atomda algıladı.

Peki gerçekten atom bombasını algıladı mı? Uzmanlar ve özellikle de bombayı yapan uzmanlar, bunun olasılığını kategorik olarak reddediyorlar!

---

27 Açıkçası bu, Sicilyalıların bilimden dışlanmış olmaları nedeniyle iki bin yıldan fazla bir süredir Sicilya'dan hiçbir bilim insanının çıkmadığı anlamında kesin bir ifade değil. Böyle bir ifadede bulunurken tarihsel nedenleri ve bunlar arasında, diğer İtalya bölgelerine göre daha uzun süreli, daha kesintisiz -daha yaygın ve sinsi- Engizisyon'un, İspanyol Engizisyonu'nun varlığını varsayıyorum. Dolayısıyla İspanya da bilimden dışlanmış bir ülke olarak kabul edilebilir. Ve aynı şekilde açıkça, Sicilya'da, Arşimet ile Majorana arasında hiçbir gerçek ve kendini adamış bilim insanının çıkmadığını ima etmek istemiyorum. Maurolico vardı; botanikçi olarak Ucria'lı Bernardino ve Bottone vardı; filozof ve deneyci Campailla vardı; anatomist Ingrassia vardı; kimyager Cannizzaro vardı. Ve Ettore Majorana'nın doğrudan öncülleri olarak, 'Palermo Matematik Okulu' ve kendi ailesinde fizikçi Quirino Majorana vardır. İkincisi, Bologna Üniversitesi'nde Profesör olarak, Hayatı boyunca görelilik teorisini çürütmeye çalıştı, ancak asla başaramadı ve yenilgiyi onurlu bir şekilde kabul etti; bu da onu inatla karşı çıkmaktan alıkoymadı. Bana göre bu tipik bir Sicilya tavrı. Ve amca ile yeğen arasında ne tür bir ilişki olduğunu, görelilik teorisine inanan Ettore ile onu kabul etmeyi reddeden Quirino arasında ne tür tartışmaların ortaya çıktığını merak ediyorum.

Majorana ve atomun parçalanmasının tarihiyle ilgili olarak sadece gerçekleri ve verileri kaydedebilirim; bu verilerden rahatsız edici bir tablo ortaya çıkıyor. Sıradan insan için, niteliksizler için[28].

1931'de Irene Curie ve Frederic-joliot [Curie], deneylerinin bazılarının sonucunu protonlar üzerinde bir Compton reaksiyonu olarak yorumlamışlardı. Majorana, bu yorumu okuduktan sonra -hem Segre hem de Amaldi'nin de bahsettiği gibi- Chadwick'in 17 Şubat 1932'de Nature dergisine yazdığı mektupta belirttiği şeyi söylemişti. Ancak Chadwick, mektubunun başlığı beni yanıltmıyorsa, görüşünü bir olasılık olarak sunmuştu ('nötronun olası varlığı'), oysa Majorana hemen kendinden emin ve ironik bir şekilde şunu gözlemlemişti: 'Ahmaklar! Farkında olmadan nötr protonu keşfettiler.'

1932'de, Heisenberg'in 'etkileşim güçleri' üzerine makalesini yayınlamasından altı ay önce, daha önce de belirttiğim gibi, Majorana aynı teoriyi Roma Enstitüsü'ndeki meslektaşları arasında dile getirmiş ve yayınlama önerilerini reddetmişti. Heisenberg sonunda makaleyi yayınladığında, tek yorumu konu hakkında söylenecek her şeyi söylediği ve muhtemelen çok fazla şey söylediğiydi. ‘Çok fazla’ bilimsel mi yoksa etik mi?

1937'de Majorana, ‘Teoria simmetrica dell’eletrone e del positrone’ adlı eserini yayınladı; anladığım kadarıyla bu eser, yirmi yıl sonra Lee ve Yang'ın temel parçacıkları ve zayıf etkileşimleri keşfetmesine kadar kamuoyunda kabul görmedi.

Bu veriler, onun bir kavrayış ve hızlı kavrayışa, güvenilir bir yönteme, zengin bir araç yelpazesine ve ihtiyaç duyduğu araçları hatasız bir şekilde seçme yeteneğine sahip olduğunu kanıtlıyor; bu da başkalarının anlayamadığı şeyleri anlamasına, başkalarının göremediğini görmesine, araştırma

28 Lesslie Newbigin, "layman" kelimesinin günlük dilde "cahil, yabancı" anlamına geldiğine dikkat çekiyor. John Stott ise "Lay" kelimesinin genellikle "profesyonel olmayan, amatör" veya "uzman olmayan, niteliksiz" anlamında kullanıldığını ekliyor. Sözlükler ise "laity" terimini "din adamı olmayanlar" olarak tanımlar

ve başarı alanında olmasa bile en azından içgörü, vizyon ve kehanet alanında zamanının ilerisinde olmasına olanak sağladı.

Amaldi şöyle gözlemliyor:

Ele aldığı bazı problemler, bunları çözmek için kullandığı yöntemler ve daha genel olarak bunlarla başa çıkmak için seçtiği matematiksel araçlar, geleceği önceden tahmin etme konusunda doğal bir eğilim gösteriyor; bu da bazı durumlarda neredeyse kehanet gibi görünüyor.

Ve Fermi, Majorana'nın ölümünden sonra 1938'de Giuseppe Coccone ile yaptığı bir sohbette şöyle diyor:

Çünkü, gördüğünüz gibi, dünyada çeşitli bilim insanı kategorileri var. İkinci ve üçüncü kategoridekiler ellerinden gelenin en iyisini yaparlar ama çok ileri gidemezler. Birinci kategoridekiler ise bilimin ilerlemesi için temel olan çok önemli keşifler yaparlar. Ama sonra Galileo ve Newton gibi dahiler var. Ettore Majorana da bunlardan biriydi. Majorana, dünyada başka hiç kimsede olmayan bir şeye sahipti. Ne yazık ki, tüm insanlarda bulunabilecek bir şeye, yani basit sağduyuya sahip değildi.

Eğer Fermi'nin sözü doğru aktarıldıysa, açıkça bir dil sürçmesi yapmış. O dönemde dünyada Galileo ve Newton gibi bir dahi vardı ve o da Einstein'dı. Ancak Fermi'ye göre Majorana da bir dahiydi. Öyleyse neden üçüncü, ikinci ve birinci kategori bilim insanlarının hala algılayamadığı şeyi algılamamış veya hissetmemiş olsun ki?

Dahası, 1921 gibi erken bir tarihte, bir Alman fizikçi, Rutherford'un atom araştırmalarına atıfta bulunarak şöyle demişti: "Pirolixyn adasında yaşıyoruz" ve şükürler olsun ki henüz onu tutuşturacak kibrit bulunamadığını eklemişti. (Açıkçası, bulunduktan sonra bile onu yakmaktan kaçınmanın mümkün olabileceği aklına hiç gelmemişti!) Peki, on beş yıl sonra nükleer fisyonun potansiyel (henüz kabul edilmemiş olsa da) keşfiyle karşı karşıya kalan dahi bir fizikçi neden kibritin var olduğunu fark edip, sağduyudan yoksun olduğu için dehşet ve korku içinde ondan uzaklaşmasın ki?

1934'te Fermi ve meslektaşlarının farkında olmadan uranyum çekirdeğinin fisyonunu gerçekleştirdikleri artık herkesçe bilinen bir gerçek. Ida Nodack'ın da buna dair bir

sezgisi vardı. Ancak ne Fermi ne de başka bir fizikçi, dört yıl sonra, 1938'in sonuna kadar onun şüphesini ciddiye almadı. Ettore Majorana bunu ciddiye almış, Roma Enstitüsü fizikçilerinin algılayamadığı şeyi algılamış olabilir. Özellikle Segre onların ‘körlüğünden’ bahsettiği için: ‘Körlüğümüzün nedenleri bugün bile anlaşılamaz.’

Ve bunu ilahi bir takdir olarak görüyor, çünkü bu körlük Hitler'i ve Mussolini'yi atom bombasından mahrum bıraktı.

Hiroşima ve Nagasaki sakinleri için belki de o kadar ilahi bir takdir değil - işte ilahi takdir böyledir.

XI

‘O iğrenç komployu unutmuştum/"Caliban ve onun müttefiklerinin/ hayata karşı." Prospero'nun konuşmasından küçük bir kelime - "benim", "benim hayatım" - kaçmıştı. Ve ben de bu eski manastırı bana gezdiren Kartusçu[29] keşişi takip ederken bunu kendi kendime tekrarlıyorum. Hollandalıydı. Benim yaşlarımda. Uzun boylu, ince. Çobanların veya münzevilerin taşıdığı türden rustik (kaba) bir bastona yaslanarak ilerliyor, ağır bandajlı bir ayağını acı içinde sürüklüyor. Mekanik bir şekilde tarikatın tarihini, manastırın tarihini anlatıyor.

Ama zaman zaman, bir ifadeye, bir kelimeye takılıp kalıyor, dönüp berrak bakışlarıyla bana bakıyor; bakışlarında bir şüphe, bir ironi kıvılcımı parıldıyor. Sanki dilimin ucundaki soruları tahmin etmiş gibi. Ve onları önceden engelliyor, silahsız, silahsızlandırıcı. Tarikatın, övünebileceği ünlü yazarları veya bilim insanları olmadığını söylüyor; bu manastırda bir Kartus rahibinin başardığı tek şey, eski bir el yazmasının kopyalanmasıdır.

---

29 Kartuscular, aynı zamanda Kartusçular Tarikatı olarak da bilinir, Katolik Kilisesi'nin Latince kapalı bir dini tarikatıdır. Tarikat, 1084 yılında Kölnlü Bruno tarafından kurulmuş olup, hem keşişler hem de rahibeleri kapsamaktadır. Tarikatın kendi kuralı vardır, buna Statutlar denir ve yaşamları hem eremitik hem de cenobitik manastırcılığı bir arada getirir. Kartuzluların sloganı Stat crux dum volvitur orbis, Latince'de "Dünya dönerken Haç sabittir."Karthusyenler, Karthusyen Ayini olarak bilinen benzersiz bir ayin biçimini sürdürmektedir. Günümüzde Grande Chartreuse manastırı hâlâ tarikatın ana evidir. Grande Chartreuse'un yanında Carthusian tarikatının tarihini gösteren bir müze bulunmaktadır; o manastırın keşişleri ayrıca Chartreuse likörü üretiminde de yer almaktadır. Grande Chartreuse'a ziyaret etmek mümkün değil, ancak 2005 yapımı ‘Into Great Silence’ belgeseli, inziva evindeki yaşama eşi benzeri görülmemiş bir bakış sundu.

Ama bu 'orman içindeki kaleye' adımımı attığım andan itibaren, tüm endişem ve merakım kayboldu. Prospero'nun sözleri kafamda boş bir odada yankılanıyor gibi: 'Hayata karşı canavar Caliban ve yandaşlarının iğrenç komplosunu unutmuştum.' Bazen bunları, Shakespeare'in sondan bir önceki eseri -bazı yönlerden son eseri- Fırtına'nın aynı IV. Perdesinden başka satırlar takip ediyor:

... Bu oyuncularımız
Size önceden söylediğim gibi, hepsi ruhtu ve
Havaya, ince havaya karıştılar;
Ve, bu hayalin temelsiz dokusu gibi,
Bulutlarla kaplı kuleler, muhteşem saraylar,
Kutsal tapınaklar, büyük kürenin kendisi,
Evet, miras aldığı her şey, dağılıp gidecek,
Ve, bu maddesiz gösteri gibi solup gidecek,
Arkasında hiçbir iz bırakmayacak. Bizler
Rüyaların yapıldığı maddedeniz; ve küçük hayatımız
Bir uykuyla çevrilidir...

Çünkü bu hayaller —merkezinde, Monsieur Désiré'ın bir tablosundaki gibi[30], revaklar ve kilisenin cephesi (Kartusçu rahibinin bana nezaketle sunduğu broşürde 'depremle yıkılmış' diyor), uzun ıssız koridorlar, boş hücreler, her birinin pencere pervazı yazı masası olarak hizmet veriyor (Kartusçu rahibin dediğine göre, Le Corbusier tarafından çok beğenilen bir yöntem); Eski resimler —Tarikatın kurucusunun solmuş ve kurtçuk yemiş gravürleri— bazı rüyalarda olduğu gibi, rüya

30 “Monsieur Désiré” burada Pierre Désiré Guillemet’tir; 19. yüzyılda Osmanlı sarayında da çalışmış Fransız ressam. Metindeki benzetme, onun tablolarındaki mimari ve hayali atmosferle ilgili bir göndermedir. Metinde geçen “as in a painting by Monsieur Désiré” ifadesi, muhtemelen Guillemet’in yaptığı mimari ve manzara resimlerine bir göndermedir. Onun eserlerinde portikolar, kilise cepheleri ve geniş bahçe düzenlemeleri sıkça görülür. Bu yüzden yazar, gördüğü manzarayı Guillemet’in tablolarındaki atmosferle karşılaştırıyor.

gördüğümüzü bildiğimiz bir belirsizlik ve gerçek dışılık izlenimi yaratıyor.

Ancak belki de ilk pasajın ikinciyi çağrıştırması, seyahatimin, manastıra ziyaretimin amacına bağlı değildir — Belki de burada, bu mekânda bulunan birileri, hayata karşı kurulan komployu ele vererek hayata ihanet etmekten kaçınmayı başarmıştır. Ancak ihanet komployu sona erdirmeye yetmedi ve çözülme devam ediyor, insanlık giderek daha fazla çözülüyor ve rüyaların yapıldığı maddeye dönüşüyor. Ve Hiroşima'daki bir duvar parçasında basılı olan o gölge, insanlığın ne olduğuna dair bir rüya değil mi zaten?

Bu yüzden bu yolculuğu yaptım, bu Kartus kalesine geldim, Ettore Majorana'ya dair zayıf ama rahatsız edici bir ipucunun peşinde. Bir akşam Palermo'da, L'Ora'nın editörü Vitorio Nistico ile onun gizemli kayboluşunu tartışıyordum. Nistico aniden, çok gençken, savaş sırasında veya hemen sonrasında, yani 1945 civarında, bir arkadaşıyla yaptığı bir Kartus manastırı ziyaretinin kesin anısını hatırladı. O ziyaret sırasında, Kardeşlerden birinin onlara (Kardeşler, Pederlerden daha dünyevidirler -Pederlerin tefekkür dolu bir hayat sürmeleri için aktif bir hayat sürerler: Pederler zamanlarını çalışma ve ruhani egzersizlerle geçirirken, onlar mutfakta ve bahçede meşgul olurlar ve sık sık dışarı çıkıp dış dünyayla ilişkiler kurarlar) Pederler arasında ünlü bir bilim insanı olduğunu söylediğini hatırladı.

Bu anının doğruluğunu teyit etmek için hemen bu ziyarette birlikte olduğu arkadaşını aradı. Arkadaşı da bunu doğrulayarak, söz konusu Kardeşin yazar Nicola Misasi'nin yeğeni olduğunu ekledi. Ancak Nistico bir gazeteci olduğu için, daha güncel, daha haber değeri taşıyan bir şeyin peşinde olduğunu varsaydı; Nicola Misasi'nin yeğeninin otuz yıl önce onlara bahsettiği bilim insanının kimliğine dair bir ipucundan daha fazlasını istiyordu. Bu yüzden, gerçekten de söylenti olduğunu ekledi: -açıkçası hiçbir kanıt yoktu, sadece dedikodu- manastırda, o manastırda, atom bombasını Hiroşima'ya atan B-29 mürettebatından birinin olduğu veya hala olduğu söyleniyordu.

Savinio[31], Schliemann'ın kazdığı kalıntıların eski Truva'nın kalıntıları olması gerektiğinden emin olduğunu söyledi, çünkü Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz destroyer Agamemnon onları bombalamıştı. Eğer İngiliz denizciler Agamemnon'un sönmemiş öfkesinden ilham almamış olsalardı, neden ıssız bir yerdeki harabelere ateş açmış olurlardı ki? İsimler, eşyanın tanımından daha fazlasıdır: eşyanın kendisidir.

Şair Jose Moreno Villa, "Her şeyde saçmalık ve gizem vardır, Hyacinth," der[32]. Tam tersine, her şeyde bir Özlerin ve

---

31 Alberto Savinio, iki savaş arasındaki en büyük İtalyan yazar (gerçek adı Andrea De Chirico'ydu ve o dönemin ve gelecek dönemlerin en büyük İtalyan ressamlarından birinin kardeşiydi). Ancak son yıllarda bazı kitaplarının iyimser bir şekilde yeniden basılmasına rağmen, İtalya'da kim onun kitaplarını okudu? Savinio'nun kendisi, vasat veya aptal okuyucular hakkında şöyle derdi: "Peki, Savinio'nun okuyucuları arasında vasatlar veya araçlar var mı?" Bu bir soru değil, bir iddia: Emindi ki hiçbiri yoktu. Ancak bugün, vasatların ve özellikle de aptalların sayısı korkunç derecede arttığında, Savinio'nun gerçek potansiyel okuyucu sayısının neredeyse yok denecek kadar azaldığını düşünüyorum. Gallimard'ın yayınlamaya başladığı kitaplarının Fransızca çevirilerinin, İtalya'da artmak yerine sürekli azalan okuyucuları yurtdışında kazanmasını sağlayacağını umabiliriz.

32 Savinio'nun tarzında ilerlemek için — bu dize insanın aklında kalıyor çünkü o kadının adı, İtalya'da oldukça alışılmadık bir isim, ancak Capuana bunu oldukça iyi bir romanın başlığı olarak kullandı (Jose Moreno Villa, Hyacinth'i 'peliculera' olarak tanımlıyor — sinemanın mitolojisiyle birlikte sahiplendiği ifadeler dışında çevrilemez bir terim ve sinematografik olana özenenler, ancak Montale, kafiye uğruna 'fotojenik' olarak çeviriyor); bu dize, Moreno Villa'nın tüm şiirini özetleyebilirdi eğer İtalyan şiirinde Fütürizm ve Parçalanma arasında oynanan o aptalca oyunu oynamak isteseydik, her şairi küçük bir antolojide temsil etmek için tek bir dize kullanılırdı. Sadece Dante için bir istisna yapıldı ve ona iki dize verildi. Yine de böyle saçmalıkların umutsuz zamanlarda icat edilmesinin bir belirtisiydi bu - tıpkı...savaş sonrası

karşılıkların ‘akılcı’ gizemi, sıkı, kesintisiz bir ağ; neredeyse algılanamaz, neredeyse ifade edilemez anlamlar ağı; bir noktayı diğerine, bir şeyi diğerine, bir varlığı diğerine bağlar.

Nistico, arkadaşının uzaktaki sesinin kendisine ilettiği beklenmedik, şüphelenilmeyen, inanılmaz haberi benim için tekrarlarken, bir vahiy, metafiziksel, mistik bir deneyim yaşadım. İster gerçek, doğrulanabilir gerçekliğe karşılık gelsinler ister gelmesinler, bu iki somut gerçeğin tek bir noktada birleşmesinin anlamsız olamayacağına, akılcılığın ötesinde, akılcı bir şekilde ikna oldum. Nistico'nun, otuz yıl önce Kardeş Misasi tarafından bahsedilen 'ünlü bilim insanının' Majorana olabileceğine dair şüphesi; Amerikalı bir subayın, o ölümcül uçağın komutanı veya mürettebat üyesi olmaktan duyduğu pişmanlıkla aynı manastıra geldiği ve belki de hâlâ orada kaldığı söylentisi... Bu iki gerçeği nasıl birbirine bağlamaz, birbirinin yansıması, birbirini açıklayan, bir vahiy oluşturan şeyler olarak görmezdim ki?

Ama şimdi, Kartusyalı keşişi koridorlarda, merdivenlerden yukarı ve aşağı, hücrelere kadar takip ederken, soru sormak, doğrulamak istemiyorum. Kendimi suçlu hissediyorum, bir sırrı korumak zorundayım. Bir iki soru soruyorum. Ama sadece keşiş bana dönüp beni incelediğinde. Şüphe ve ironinin parıldadığı o berrak bakışıyla her zaman beklenti içinde. Manastırda Amerikalı var mı?

Hayır. Şu anda yok. İki yıl boyunca bir tane vardı? Amerikalılar hakkında genel olarak söylediklerinden anladığım kadarıyla —önce manastır hayatını coşkuyla benimsiyorlar, sonra endişeleniyorlar, yoruluyorlar— bu Amerikalı bile Tarikatı terk etmiş.

Sorumdan önce bana Kartusiyenler arasında bilim insanı olmadığını söylemişti. Ama içlerinden biri tarikata

---

dönemde, atom bombası saldırısından kurtarılacak on kitap seçme oyununun icat edildiği gibi. Sanki kitapları kurtarmak yeterliymiş gibi, kimin okuyacağına aldırmadan! Böylece Savinio tarzındaki bu kısa sapma beni konuma geri getirdi.

girmeden önce bilim insanı, yazar, ressam olamaz mıydı? Kollarını açıyor, gizemli bir şekilde gülümsüyor.

Ve şimdi mezarlıktayız: her birinin üzerinde tahta bir haç bulunan, lahit şeklinde şekillendirilmiş otuz kırmızımsı toprak yığını. İsimsiz. Ölen her Peder veya Kardeş, sonuncusu öndekinin yanında olacak şekilde diğerinin yanına yatırılıyor. Soldaki üçüncü yığına bazı çiçekler konulmuş — Başrahip oraya gömülmüş; O öldü... bir iki ay önce. Ölecek bir sonraki kişi, otuz yıl önce ölen birinin yanına dördüncü sıraya konulacak.

Bu haçlar arasında huzursuz bir barış hüküm sürüyor. Ben de huzurluyum.

Eşiğinde, ayrılırken, Kartus rahibi soruyor: "Tüm sorularınızı cevapladım mı?" "queries" diyor, "questions" değil. Kusurlu İtalyancasından mı yoksa kusursuz Latincesinden mi?[33]

Sadece birkaç tane sordum. Birçoğundan şüphelendi ve onları savuşturdu. Ama ben şöyle cevap veriyorum: 'Evet.' Ve bu doğru.

---

33 Yazar burada dilsel bir ikiliği işaret ediyor: Günlük dildeki eksiklik mi, yoksa klasik dildeki mükemmellik mi bu kelime tercihini doğurdu? Bu ikilik, manastır yaşamının da bir metaforu gibi: dünyevi dilde “kusurlu” ama ruhani/entelektüel dilde “kusursuz.” Yani “queries” kelimesi sıradan bir dil hatası değil, aynı zamanda Latince’nin resmi ve kusursuz mantığının İtalyanca’ya taşınmış bir izidir. (a) Keşişin günlük İtalyanca kullanımında biraz eksikliği olabilir. Bu yüzden “questions” yerine daha resmi ama alışılmadık bir kelime olan “queries”i seçmiş olabilir. (b) Öte yandan, Latince eğitiminde çok güçlü olduğu için, Latince’nin resmi ve doğru karşılığı olan “query”yi tercih etmiş olabilir. Yani bu kelime seçimi aslında onun klasik Latince formasyonunun bir yansımasıdır.